

VILNIAUS UNIVERSITETAS

FILOLOGIJOS FAKULETAS

LITERATŪROS IR KULTŪROS TYRIMŲ INSTITUTAS

A. J. Greimo semiotikos ir literatūros teorijos centras

Gabija Morkūnaitė

Mitinis normatyvumas šiuolaikiniuose nėštumo patirties pasakojimuose

Magistro darbas

Darbo vadovė – dr. Daiva Vaitkevičienė

Vilnius, 2019

Anotacija

Magistriniame darbe atliekama semiotinė etnografinio lauko tyrimo analizė, kurios tikslas yra atskleisti mitinio normatyvumo raiškos formas ir aplinkybes šiuolaikinių nėštumo patirčių pasakojimuose. Remiantis senesnių etnografinių šaltinių medžiaga bei struktūralistine mitologijos samprata, šiuolaikinėje nėštumo patirtyje įvairių draudimų forma pasireiškiantys tikėjimai analizuojami kaip mitinio normatyvumo formos, o kartu ir semiotinės manipuliacijos mechanizmai. Darbe siekiama atskleisti nėščiujų tikėjimuose užkoduotą mitinį kontekstą bei mitinio mąstymo raiškos atvejus. Taip pat darbe yra tiriama, kokios yra tikėjimų-manipuliacijos mechanizmų veikimo aplinkybės bei kokias nėščiosios reakcijas jie iššaukia. Šios reakcijos, arba kitaip, veikimo draudimų atžvilgiu strategijos, yra tiriamos mitinio mąstymo logikos bei pragmatinės ir kognityvinės diskurso plotmių analizės pagrindu.

Raktiniai žodžiai: mitinis mąstymas; mitinis normatyvumas; manipuliacija; liaudies tikėjimai; prietarai; lietuvių mitologija; Greimas.

Turinys

1. Įvadas	5
1.1.Mitinis mąstymas.....	6
1.2.Liaudies tikėjimai kaip mitinio normatyvumo forma.....	9
1.3.Nėščiujų tikėjimai ir lietuvių etnografiniai duomenys.....	10
2. Etnografinis šiuolaikinio nėščiosios patirčių diskurso tyrimas ir jo analizė: metodologiniai apsisprendimai	15
2.1.1. Praktinė tyrimo organizacija.....	15
2.1.2. Interviu struktūra.....	16
2.1.3. Surinktos medžiagos semiotinės analizės struktūravimo principai.....	17
3. Nėščioji laidotuvėse ir krikštynose: mitinis kontekstas tikėjimuose	18
3.1.Nėščioji laidotuvėse: draudimas eiti paskui karstą ir dar negimusio vaiko mitinis statusas.....	18
3.1.1. Vandeny: ne tik mirusių, bet ir dar negimusių buveinė.....	21
3.2.Nėščioji krikštynose: dalios dalybų klausimas.....	22
3.2.1. Du ribos žymenys: gimimas ir krikštynos.....	24
3.2.2. Laimės, dalios ribotumo samprata.....	25
4. Manipuliacija ir įveikos strategijos	27
4.1.Normatyvūs tikėjimai kaip manipuliacijos mechanizmai.....	27
4.1.1. Subjekto sankcija ir episteminiai modalumai. Kategoriška vs. aprosimatyvu.....	28

4.2. Tikėjimų įveikos strategijos.....	31
4.2.1. Mitinių kontekstų sukeitimas.....	31
4.2.2. Individualaus apsisprendimo svoris.....	33
4.3. Dalinės įveikos strategijos.....	34
4.3.1. Trijų mėnesių riba.....	34
4.3.2. Draudimų sušvelninimai trijų mėnesių laikotarpiu ir mitybos apribojimuose.....	38
4.4. Pozityvaus poveikio strategijos. Daiktai kaip gerų linkėjimų tarpininkai.....	42
5. Sapno patirtis ir mitinio mąstymo logika.....	45
5.1. Sapnas kaip grėsmės šaltinis.....	47
5.2. Sapno retrospektyvaus įženklavimo strategijos.....	49
6. Išvados.....	50
7. Summary.....	54
8. Bibliografinis sąrašas.....	55
9. Priedas.....	57

1. Įvadas.

Šio tyrimo temą inspiravo pastaraisiais metais pasauliniu mastu pasireiškusių socialinių ir kultūrinių reiškinių fone radęsis poreikis viešai ir autorefeksiškai permąstyti aplinkos santykio su moterimi formas. Nors šie reiškiniai, kuriuos galima sutalpinti po pasaulinio *MeToo* judėjimo pavadinimu, yra susiję su negatyviomis ir represiškomis moters patirtimis, tačiau jie iškėlė moters patirties pasakojimą pasauliui kaip dėmesio centre esantį dalyką. Besilaukianti moteris ir jos patirtis yra svarbi tema dėl keleto priežasčių. Pirmiausia, ši patirtis liudija vieną svarbiausių transformacinių momentų moters gyvenime. Be to, nėštumas ir vaiko laukimas yra susijęs ir su pakitusiais moters santykiais su jos aplinka, kadangi vaiko atėjimo į pasaulį laukia ne tik pati nėščioji, bet ir jos šeima, giminė bei visa kita artima jos aplinka. Todėl būtent nėštumo laikotarpiu moteris patenka į dėmesio centrą, kuriame atsidūrus, tikėtina, kinta moters galvose bei elgsena.

Kadangi mane domina patirtinis diskursas, tai jau savaime įpareigoja labai specifinei tiriamojo darbo medžiagos šaltinių paieškai ir rinkimui. Visą tiriamąją medžiagą sudaro etnografinio tyrimo metu surinkti interviu su moterimis, kurios tyrimo metu buvo besilaukiančios arba neseniai susilaukę kūdikio ir sutiko pasidalinti tyrimo temai aktualiais savosios patirties aspektais. Kadangi tai yra ištis ekstensyvūs ir sodrūs pasakojimai, dažnai apimantys laikotarpį nuo apsisprendimo pastoti iki kelių pirmųjų mamystės metų, tad reikėjo surasti tinkamą būdą ir žiūros tašką, kaip struktūruoti ir analizuoti medžiagą, jog galų galiausiai pats tyrimas turėtų konkrečią kryptį ir temą.

Vienas iš būdų patyrinėti surinktą medžiagą yra šių pasakojimų mitinio lygmens analizė. Mitinis lygmuo šiuose pasakojimuose suprastinas kaip patirtyje atsispindinčios mitinio mąstymo apraiškos ir senojo lietuvių mitinio pasaulėvaizdžio fragmentai. Jie patirtyje reiškiasi kaip įvairiausi draudimai, elgsenos apribojimai ar tiesiog (savi)reguliaciniai impulsai nėštumo metu pasiekiantys moterį iš aplinkos, kurių tikslas yra atitinkamai reguliuoti moters elgseną santykyje su nėštumu. Šią, mitiniu mąstymu paremtą reguliaciją moters patirtyje apibūdina mitinio normatyvumo sąvoka. Keliami hipotezė, jog moteris nėštumo laikotarpiu neišvengiamai atsiduria mitinio mąstymo pagrindu suformuotų manipuliacijų įtakoje, kurios veikia jos elgseną. Šio tyrimo tikslas yra patyrinėti mitinio normatyvumo raiškos formas, akcentuojant nėščiosios santykį su manipuliacijos situacija; aprašyti įvairius iš mitinio mąstymo ateinančius tikėjimus kaip

manipuliacijos mechanizmą, kuris veikia nėščiosios elgseną/mąstyseną savo pačios, būsimo kūdikio ir aplinkos atžvilgiu. Taip pat, paieškoti sąsajų tarp tyrimo metu užfiksuotų tikėjimų ir lietuvių kultūrai būdingų, senesniuose etnografiniuose šaltiniuose užfiksuotų, nėštumo laikotarpio tikėjimų; taip pat asmeninių tikėjimų, veikiančių pagal mitinio mąstymo logiką ir tiesiog mitinio mąstymo pasireiškimo atvejų, tiesiogiai susijusių su nėštumo situacija. Tuo tarpu, pagrindiniai tyrimo analizės aspektai yra manipuliacijos situacija ir nėščiosios santykis su manipuliacija, kurias plačiau ir apglėbia mitinio normatyvumo sąvoka.

Liaudies tikėjimai, susiję su besilaukiančia moterimi, tyrinėtojų kartais vadinami nėščiujų prietarais, yra pakankamai gausiai surinkti ir dokumentuoti lietuvių etnografų darbuose. Būtent jie ir tapo atspirties tašku šiai temai, o kartu ir gija, siejančia etnografinę tradiciją ir šiuolaikinės moters nėštumo patirtį. Šie tikėjimai apglėbia laikotarpį nuo pastojimo iki gimdymo bei naujagimio priežiūros. Tai draudimai, nurodymai, kaip elgtis, gąsdinimai ir burtai atskleidžiantys bendruomenės požiūrį į besilaukiančią moterį lietuviškoje tradicijoje. Tačiau, užfiksuoti itin lakoniškoje formoje, jie neatskleidžia nei tikėjimo ar netikėjimo prietaru aplinkybių, nei poveikio nėščiosios elgsenai ir mąstysenai. Kadangi būtent nėščiosios moters santykis su šiais tikėjimais jos asmeninėje patirtyje yra mane dominantis dalykas, todėl atlikto lauko tyrimo tikslu buvo nėščiosios patirtyje atsiskleidžiančios mitinio normatyvumo raiškos formos ir aplinkybės.

1.1. Mitinis mąstymas

Pirmiausia, apžvelgsiu atramines šio darbo sąvokas – kas laikytina mitiniu mąstymu bei mitiniu normatyvumu. Taip pat svarbu aptarti skirtį tarp prietaro ir liaudies tikėjimo terminų bei apibūdinti šiame darbe atstovaujamą mitologijos sampratą.

Pagrindinės semiotinės mito analizės gairės sužymėtos A.J. Greimo lietuvių mitologijos studijoje „Tautos atminties bei ieškant. Apie dievus ir žmones“ (Mokslas, 1990). Jo požiūris įsirašo į bendresnę, struktūralistinę mito tyrimų, kryptį, kurią, Greimo mokslinių darbų atveju, nemaža dalimi formavo G. Dumézilis (1898 – 1986) bei C. Lévi – Straussas (1908 – 2009), kurių idėjomis Greimas remiasi apibūdindamas savąją mitologijos sampratą. Šie du mokslininkai XX a. esmingai prisidėjo prie mitologijos kaip atskiros socialinių mokslų šakos legitimavimo. G. Dumézilio, lyginamosios lingvistikos bei mitologijos specialisto, vienas svarbiausių įnašų į indoeuropeistikos tyrimų lauką buvo trifunkcinės protoindoeuropietiškos visuomenės hipotezė, tuo tarpu, C. Lévi –

Straussas laikomas vienu iš struktūralistinės krypties pradininkų, atlikęs didžiulį darbą tyrinėjant mitų struktūrą.

Įvade į „Apie dievus ir žmones“ Greimas mitologiją pristato pateikdamas tris skirtingas žvilgsnio trajektorijas: mitologija kaip ideologija, mitologija kaip filosofija ir mitologija kaip kultūra. Šio darbo temos fone aktualiausia rodosi mitologijos ir ideologijos paralelė, kadangi mane domina būtent socialinės komunikacijos formos bei šiame lauke cirkuliuojantys ir per jį pasireiškiantys mitiniai įvaizdžiai ir jais paremtas normatyvumas. Anot Greimo: „tautos religija yra jos ideologija, kurios pagalba bendruomenė mąsto save pačią, žmonių tarpusavio santykius, joje pasireiškiančias prieštaraujančias jėgas“ (Greimas, A. J., 1990:9). Mitologijos funkcija, tokiu atveju, yra „išreikšti visuomenės labai plačiai suprastą politinę ideologiją“ (ten pat, 10). Frazė „politinė ideologija“ turėtų čia būti suprasta gana plačiai, kaip tam tikra idėjinės visumos ar tam tikromis idėjomis paremto pasaulėvaizdžio sklaida.

C. Lévi - Straussas rėmėsi nuostata, gretinančia ideologiją ir mitologiją: „Į mitinį mąstymą yra nepaprastai panaši politinė ideologija. Mūsų šiuolaikinėje visuomenėje, ko gero, pastaroji yra pakeitusi mitinį mąstymą“ (Lévi – Strauss, C., 1996:53). Jo teiginys, jog žmogui būdinga mąstyti pasitelkiant binarines opozicijas, buvo ypač svarbus struktūralistams. Anot Greimo, C. Lévi – Straussas savo darbuose išryškino „pagrindines dimensijas, pagal kurias žmonija mąsto savo kultūrą“ (Greimas, A. J., 1990:11).

Greimas, apžvelgdamas šių dviejų mokslininkų indėlį į mitologijos mokslo sampratą, pažymi du svarbius aspektus, kuriais galima apibūdinti mitologijos esmę bei funkciją:

- Mitologija yra ideologinė struktūra galinti pasireikšti bet kokia literatūrine forma.
- Mitologija yra žmonijai būdinga figūratyvinio mąstymo forma, sprendžianti pagrindines ideologines ir filosofines problemas. (Greimas, ten pat)

Kuo svarbūs šie du teiginiai mano tiriamojo darbo atžvilgiu? Pirmu atveju, tai nurodo, jog mitinę pasaulėžiūrą atskleisti ir išreikšti gali ne vien mitai kaip išplėtoto baigtinio pasakojimo formos, bet ir gerokai smulkesni diskurso fragmentai, tad ir prietarai, įvairūs tikėjimai, o kartais į įprastas sintaksines šių žanrų formas neįsipaišantys pasakymai, gali būti laikomi mitinio mąstymo išraiškomis. Antra, mitologiją suprantant kaip figūratyvinio mąstymo formą, mitologijos tyrimo objektu gali būti ne vien etnografų surinkti archajiški pasakojimai, bet ir šiuolaikinis kultūros diskursas.

Ką Greimo mitologijos sampratos kontekste būtų galima laikyti mitiniu mąstymu? Vertėtų šiek tiek sugrįžti prie C. Lévi - Strausso mitinį mąstymą grindžiančių binarinių opozicijų idėjos. K. Nastopka savo straipsnyje „Mitinis literatūros matmuo“ apibendrinamas mitologinės klasifikacijos procesą pažymi, jog: „konkretūs mitinio mąstymo elementai tiesiogiai priklauso nuo žmogaus orientavimosi erdvėje ir jutiminio pasaulio suvokimo. Reiškiančiame pasaulyje išskiriamos pamatinės semantinės opozicijos: /viršus/ vs /apačia/, /kairė/ vs /dešinė/, /artima/ vs /tolima/ <...>“ (Nastopka, K., 2006:146 - 147). Šios opozicijos, išskiriančios „juslių kalbos reikšminius vienetus“, mitiniame lygmenyje struktūruoja makro/mikrokosmosą, laiką, socialinę būtį, gamtos bei kultūros reiškinius (ten pat). Vadinasi, pasaulio juslinis suvokimo procesas vyksta lygiagrečiai su jo imitologinimo procesu, kaip pažymi K. Nastopka: „pasaulio objektai, tapdami mitiniais simboliais, nepraranda savo jutiminio konkretumo, praktinio aktualumo ir emocinio krūvio“ (Nastopka, K., 2006:147). C. Lévi - Straussas „Mitų struktūroje“ tai apibūdina, kaip „nuolat gyvybingą schemą“ (Lévi – Strauss, C., 1996). Tačiau ši schema yra uždara ir naudojasi ribotu skaičiumi reikšmių, kurias vis perdirbinėja. „Laukiniame mąstyme“ autorius pažymi, jog: „Mitinis mąstymas savo ideologinių rūmų statybai naudoja ankstesnių socialinių diskursų laužą“ (Lévi – Strauss, C., 1997:35). Kaip rašo Greimas: „<...> mitinio pasakojimo forma perduodamas turinys cirkuliuoja tarp žmonių, nors pačios išraiškos formos ir ne visai suprantamos ar nebesuprantamos.“ (Greimas, A. J., 1990:12). Vadinasi, tai, kas anksčiau tiesiogiai dalyvavo žmonių bendrabūvyje kaip tam tikros socialinės konvencijos, vėliau dėl laiko tėkmės ir kultūros kaitos nuvertėjo, buvo užginčyta ar pamiršta, tam kad paskui šios reikšmės mitinio mąstymo būtų perkonstruotos ir reorganizuotos į naujas vertes.

Vienas žymiausių šiuolaikinės mitologijos tyrinėtojų, R. Barthas apie mito santykį su mito vartotoju atsiliepė taip: „Bet kokia semiologinė sistema yra verčių sistema; mito vartotojas priima reikšmę [*signification*] kaip faktų sistemą – mitas yra perskaitomas kaip faktų sistema, kai, viso labo, tai yra semiologinė sistema“ (Barthes, R., 1957:130).“ Tokiame santykyje tarp žmogaus ir jį supančios verčių sistemos vėl gana aiškiai išskaitytina mitologijos ir ideologijos paralelė. Bartas teigė, jog esminis mito principas yra tai, jog jis „istoriją transformuoja į gamtą“ (ten pat, 128). Kitaip tariant, turimi įsitikinimai, nuostatos, vertybės ir moralinės stovėsenos tikrovės atžvilgiu yra priimamos kaip savaiminė ir objektyvi pasaulio tvarka, o ne kaip kultūrinių veiksnių nulemti.

1.2. Liaudies tikėjimai kaip mitinio normatyvumo forma

Nors tekste jau keletą kartų nuskambėjo prietaro terminas, tačiau ieškant relevantiško apibrėžimo dominančių pasakymų struktūros atžvilgiu, pirmenybę teikiu kitam, prietarui sinonimiškam, liaudies tikėjimo (ang. Folk belief) terminui. Liaudies tikėjimai, nors ir apglėbia to paties tipo pasakymus, kuriuos laikytume prietarais, tačiau yra už pastaruosius platesnė pasakymų ir veiksmų grupė, į kurią be prietarų dar patenka liaudies medicina, būrimai, oro spėjimai ir kt. (Mullen, P. M., 1997). Trumpai liaudies tikėjimų terminą galima apibrėžti kaip trumpus pasakymus, kurie išreiškia mitinę pasaulėžiūrą bei paprastai turi tam tikrą nusistovėjusią sintaksinę ir semantinę struktūrą.¹ D. Vaitkevičienė, remdamasi etnologijai ir folkloristikai priskiriamų tekstų skirtumu, siūlo skirti dvi, veiksmo ir teksto, tikėjimų kategorijas. Pirmajai priklausytų veiksmo plano tikėjimai, paprastai išreiškiami įvairiausiais draudimais ar įsakymais ką nors daryti, tuo tarpu, teksto plotmės tikėjimai dažniausiai informuoja apie įvykčius ar būsimus įvykius, dažnai pasitelkiant kokius nors ženklus ar pasireiškimus (Vaitkevičienė, D., 1998). Struktūros požiūriu galima kalbėti apie tikėjimams paprastai būdingus implikuotus sąlygą ir rezultata (Mullen, P. M., 1997). Dažnai tokio pobūdžio pasakymai sakinio sintaksėje išreiškiami forma „jei...,tai...“. Tokios tikėjimuose formuluojamos sąlygos gali būti priežastinės arba ne, pavyzdžiui:

- *Jeigu moteris būdama nėščia stebisi iš ką nors bloga darančių kitų vaikų, tai jos užgimęs kūdikis bus blogas žmogus. Veliuona, LTA 746/58, Kupiškis, Dul. 394.* (Balys, J. 1979:7). Matyti, jog ši formuluotė remiasi priežasties – pasekmės logika, kadangi netinkamas elgesys yra sąlyga, lemianti neigiamas pasekmes.
- *Jeį juodvarniai rytą skrisdami krunksi – bus giedra, jei po pietų – bus blogas oras. (EIMKF 1215)* (Vaitkevičienė, D., 1998:97). Šiuo atveju matyti, jog minimas juodvarnio kranksėjimas atitinkamu metu nėra orą lemianti priežastis, o ženklas, kuris nurodo į ateityje laukiančias aplinkybes.

Atkreipsiu dėmesį į tai, jog pamatinė sąlygos-rezultato struktūra nebūtinai yra akivaizdi kai kuriose verbalinės komunikacijos situacijose. Kartais nei priežastinė sąlyga, nei rezultatas nebūna įvardijami, bet pasireiškia diskurse kaip elgesio kontekstą sudarančios, numanomos dalys (Mullen, P. M., 1997). Pavyzdžiui, daugeliui žinomas pasakymas „belsti į medį“ diskurse dažniausiai pasirodo tik kaip beldimo į medinį paviršių veiksmas,

¹ <http://www.aruodai.lt/paieska/terminas.php?Teld=4391>

kuris paprastai seka garsiai ištartą frazę apie neatsitikusį nepageidaujamą įvykį, tarkim: „Nors nesiskiepyju, bet gripu nesergu niekad“. Implikuojama, kad dar nenutikęs paminėtas įvykis įvyks dėl to, jog buvo garsiai ištartas, kas byloja apie tikėjimą magine pasakymo garsiai galia prišaukti nelaimę. Vienintelis diskurse pasirodantis struktūrinis elementas yra ritualinis beldimo į medį veiksmas, kuris turi galią paneigti rezultato elementą (ten pat) - pateikto pavyzdžio atveju, susirgimą gripu. Šis pavyzdys parodo tikėjimų raiškos formų spektrą, kaip apimančią gerokai daugiau nei vien verbalinės komunikacijos ribos. Greimas, kalbėdamas apie mitologijos tyrimų metodologiją, somatinę raiškos plotmę skiria kaip nemažiau svarbią už žodinę, abi šias plotmes laikydamas tarpusavyje persipynusiomis mitinėmis dimensijomis. (Greimas, A. J., 1990).

Šio tyrimo kontekste svarbūs yra būtent sąlygos-priežasties tipo pasakymai, diskurse pasireiškiantys kaip draudimai, nusakantys specifinėse situacijose nėščiajai draustiną elgseną. Šie draudimai ir yra laikytini pagrindine mitinio normatyvumo raiškos diskurse forma.

1.3. Nėščiųjų tikėjimai ir lietuvių etnografiniai duomenys

Pagrindiniais etnografiniais šaltiniais tyrimui pasirinkau seserų kraštotyrininkių Elvyros Dulaitienės-Glemžaitės ir Stefanijos Glemžaitės 1946 m. rankraščio „Kaimo moterų nėštumas, gimdymas ir kūdikių priežiūra prietaruose Kupiškio ir Šimonių apylinkėse“ nuorašą (1952 m. Papildytas skyriumi „Kūdikių priežiūra“) bei 1979 m. tautosakininko Jono Balio sudarytą rinkinį „Vaikystė ir vedybos“. Bendrai abu šie etnografiniai veikalai pateikia maždaug 500 tikėjimų, susijusių su nėštumu. Toks skaičius leidžia kalbėti apie nėščiųjų tikėjimams būdingas temas bei formas. Seserų Glemžaičių rankraščio nuorašas buvo pasirinktas kaip ekstensyviausias šaltinis, skirtas būtent su nėščia moterimi susijusių prietarų ir tikėjimų temai. Tuo tarpu, J. Balio sudarytame tautosakos rinkinyje surinkti tikėjimai geografiškai apima gerokai platesnę Lietuvos dalį. Tačiau, nors Glemžaičių rankraštyje užfiksuoti tikėjimai surinkti būtent Kupiškio apylinkėse, o Balio rinkinyje surinkti tikėjimai yra užfiksuoti įvairiuose etnografiniuose Lietuvos regionuose, apžvelgus abu šaltinius darosi aišku, jog nėščiųjų tikėjimai nėra kaip nors specifiskai susiję su konkrečia geografine vietove - abiejuose šaltiniuose randama nemažai sutampančių tikėjimų, kurie buvo užfiksuoti keliose skirtingose vietovėse. Taigi, šiuose dviejuose šaltiniuose išskylantis nėščiųjų tikėjimų korpusas yra daugiau mažiau kolektyvinis ir bendras lietuvių tautosakai.

Didžiąją dalį nėštumo temai skirtų tikėjimų sudaro įvairaus pobūdžio draudimai, siekiantys įvairiai norminti besilaukiančios moters veiksmus bei elgseną. Šį ribojamą veikimą galima skirti į dvi semiotines kategorijas, tai – pragmatinis veikimas (konkretaus fizinio veiksmo atlikimas) bei kognityvinis veikimas, ką galbūt galima įvardyti, kaip galvojimo pobūdį ir turinį. Draudimai veikia šias dvi diskurso plotmes. Savo turiniu jie paliečia įvairiausias kasdienio bendruomeninio gyvenimo situacijas ir komunikuoja apie prideramą nėščiosios elgesį jose. Taip įteisinama savotiška socialinio pobūdžio reguliacija, kuri veikia surišdama konkrečius nėščiosios veiksmus su galimomis nepageidaujamomis išdavomis, kurios pasirodo įvairiausių, kūdikiui kylančių grėsmių pavidalu. Labai dažnai šios grėsmės pasireiškia kaip įvairios nepageidaujami fiziologiniai sutrikimai ar pražūtingos lemties pranašavimai:

Nėščioms moteriškėms draudžiama: rodyti špygas, nes vaikas bus šešiapirštis; parodyt iškišus liežuvį, nes vaikas bus šveplas; nusišlapint ant kelio ar tako, nes vaikas bus nešvarus, betvarkis; parodyt atsiplėšus plikas šlaunis, nes vaikas bus pusiau kudlotas. Griežionys, Viešintų par., LMD I 209/2. (Balys, J. 1979:14);

Negalima iš viso kibiro gerti, nes vaikas turės skersai nosį mėlyną gyslą. Marcinkonys, Liškiava, Tverečius. (ten pat);

Nėščia moteris antroje pusėje negali miške uogauti, kūdikis bus vočiuotas. (E. Glemžaitė – Dulaitienė, S. Glemžaitė. 1946-53:11);

Negalima šventą dieną plautis kojas upely, baloj ir pan., nes gimęs kūdikis prigers vandenį. Šilavotas, LTA 1492/43 (Balys, J. 1979:13).

Tačiau tikėjimų peršamas grėsmes sudaro ne vien fiziologiniai sutrikimai, tačiau ir vėliau, vaikui paaugus, pasireiškiančios nepageidaujamos charakterio savybės ar moralinės ydos:

Nėščios moterys neturi niekam pavydėti, nes ir gimusieji vaikai bus pavydnikai. Daugailiai, LTA 1657/322. (Balys J.1979:7)

Jeigu moteris būdama nėščia stebisi iš ką nors bloga darančių kitų vaikų, tai jos užgimęs kūdikis bus blogas žmogus. Veliuona, LTA 746/58, Kupiškis, Dul. 394. (ten pat)

Jeig motina būdama nėščia tik pamislija svetimą daiktą imti, tai vaikas jau mokės taip daryti. Baisogala, LTA 787/57. (ten pat)

Jei nėščia moteris paims pašaro iš svetimo gyvulio (arklio) ir savajam paduos, tai vaikas gims nebylys: kaip tas nuskriaustas gyvulys negalėjo pasiskusti, taip ir jos vaikas negalės kalbėti. Užventis, Liškiava, Marcinkonys, Marijampolė (jei tėvas taip padaro). (ten pat)

Ką darys nėščia moteris, tai tą patį darys ir vaikas: jei vogs – bus vagis, pyks – bus pikčiurna, mušis – bus mušeika ir t.t. Kupiškis, LTA 1281/60 (ten pat)

Nėščia moteris ypatingai turi saugotis nusižiūrėjimo ir nusistebėjimo į ką nors negražų ir negerą, į nesveikus, negražius ir nedorus žmones, negalima jai iš jų pasijuokti, pasityčioti ar juos apgailėti, nes ir jos kūdikis toks pat apsigims. Visoje Lietuvoje. (ten pat)

Jei moteris būdama (sunkiama) padėjime vogs, tai ir vaikas bus vagilius ir sunku bus nuo vagiavimo atpratinti. Antalieptė, LTA 1508/16 (ten pat)

Jeigu moteris būdama nėščia ką pavagia, tai ir jos būsimasis vaikas bus vagis. Veliuona, Antalieptė, Salakas, Rimšė (kad ir mažą daiktėlį), Kalesninkai, Tverečius (nei žolelės iš kito daržo nerauti).. (Plg. Horovka549: vokiečiai.) (ten pat)

Nėščios negali prausti numirėlį, nes vaikelis būtų šaltakraujis, nepažintų ar gražu ar ne, ar gardu ar ne, nepažintų nei vargų nei linksmybės, būtų nei kvailas nei protingas. Tverečius, LMD 254/1-60. (ten pat, 12)

Blogos charakterio savybės ir bendruomenės moralei prieštaraujantys įpročiai kaip draudimo nepaisymo rezultatas etnografiniuose tikėjimuose pasirodo pakankamai dažnai, nors ir rečiau nei įvarūs fiziologiniai sutrikimai. Pažymėtina, jog tai yra tokios ydos, kurios atsiskleidžia, pirmiausia, santykių su kitais žmonėmis kontekste. Dažniausiai besikartojančios grėsmės moralinių ydų pavidalu yra piktumas, pavydas ir polinkis vogti. Šioje vietoje į galvą ateina bičių moralinis kodeksas, kurį nagrinėja Greimas studijoje apie bičių deivę Austėją. Pagal etnografinius duomenis jis išskiria pagrindines „blogo žmogaus“ (tokio, pas kurį bitės neina) savybes: pavydą, pyktį ir šykštumą. Nors bičių ir bičiulystės temos nėra visiškai tiesiogiai giminingos nėštumo temai, tačiau yra svarbios, pirmiausia, todėl, jog figūratyvinis kalbėjimas apie bites mūsų kultūroje tampa kodu, kurio pagalba artikuliuojamos moterystės, moters vaisingumo bei seksualumo reikšmės; taip pat bičiulyste paremtų socialinių santykių infrastruktūra yra svarbus, bendruomenės sugyvenimo principus paašškinti padedantis modelis. Kaip pažymi Greimas, šios trys neigiamos savybės, tai socialinio santykiavimo ydos, o bičiulystės kodeksas yra pagrįstas būtent socialinio tamprumo ir gero sugyvenimo principais (Greimas, A. J., 2005). Todėl nenuostabu, kad šių neigiamų savybių akcentavimas pasireiškia ir kituose socialinio, šeimyninio gyvenimo aspektuose. Šiuo atveju, šios savybės kaip galimos grėsmės pasireiškia nėščiosios socialinės-moralinės elgsenos diskurse kūdikiui dar net negimus.

Kita, draudimui atvirkštinė, liaudies tikėjimo forma yra paliepimas, kuris yra ne ką mažiau normatyvus. Paliepimo struktūra atitinka bendrinę aptartą tikėjimų struktūrą,

taigi, remiasi priežasties – pasekmės taisykle. Visgi paliepimo atveju pasekmė gali būti formuluojama tiek teigiamai, tiek neigiamai: kaip norimas, pageidaujamas rezultatas, arba kaip vengtina, bloga pasekmė, atitinkamai pagal tai, ar elgsena atitinka ar prieštarauja nustatytoms socialinėms konvencijoms (Vaitkevičienė, D., 1993).

Kad gimtų gražus vaikas, tai nėsčia, pamačiusi gražų žmogų, atydžiai jį daboja. Vaisiūnai, LMD III 63/6-142. (Balys, J. 1979:7)

Nėsčia moteris turi žiūrėti į šviesius, dailius daiktus: skarytę, gėles, pagalves, rankšluosčius. Kad josios vaiko būtų šviesus gyveimas. (E. Glemžaitė-Dulaitienė, S. Glemžaitė. 1943-53:11)

Kad berniukas gimtų, reikia moteriškai kvietinė juosta susijuosus nešiot. Švenčionys, LTA 796/48 – 219. (Balys, J.1979:5)

Paskutiniame nėštumo mėnesy reikia bent kartą į dieną pusvalandį „rokundas vesti“ (skaičiuoti), tai vaikas, užaugs galvotas ir jam labai seksis mokslai. Skiemonys, LTA 2019/148. (ten pat,12)

Kaip matyti iš pavyzdžių, tikėjimais paremtas normatyvumas gali būti tiek teigimas, tiek neigiamas, kadangi priklausomai nuo nėsčiosios elgsenos atitikimo bendriems socialinio sambūvio, moralės ir doros principams, kalba tiek apie būdus vaikui suteikti trokštamą ir pageidaujamas savybes, tiek apie neigiamas, todėl grėsmę keliančias, moralines ydas bei fiziologines patologijas ar pražūtingą lemtį. Trumpam stabtelint prie to kaip vyksta kokios nors savybės perėjimas iš motinos vaikui, įdomu pastebėti, jog būtent kalbant apie neigiamas savybes, jų intensyvumas ne visuomet, atrodytų, yra tiesiogiai proporcingas, kadangi pasitaiko atvejų, kai nenorimas rezultatas yra sustiprinamas. Pavyzdžiui: „Jeig motina būdama nėsčia tik pamislija svetimą daiktą imti, tai vaikas jau mokės taip daryti“. Baisogala, LTA 787/57. (Balys, J. 1979:7) Matyti, jog priežastis, galinti lemti kūdikį turėsiant ydą, čia yra ne pats amoraliu laikytinas veiksmas, svetimo paėmimas, bet netgi mintis apie tokį veiksmą. Kitaip tariant, veiksmo ir minties plotmės laikomos tolygiomis, tad tiek veiksmas atliekamas tikrovėje, tiek veiksmas atliekamas mintyse vienodai lemia atitinkamas veiksmui pasekmes. Tad normatyvumas, šiuo atveju, veikia tiek vidinę (minčių), tiek išorinę (socialinio santykio su kitu) subjekto plotmes. Iš čia galima spręsti, jog moters veiksmai turėtų atitikti tas pačias moralines normas tiek realiame santykyje su kitu (socialinėje erdvėje), tiek virtualiame (mintys apie įsivaizduojamus poelgius).

Kitas įdomus liaudies tikėjimų žanras, kurį tik paminėsiu, yra įvairūs spėjimai dėl kūdikio lyties. Remiantis skirtimi tarp jau minėtų veiksmo ir teksto plano tikėjimų, pastarieji priklausytų teksto plano plotmei, kadangi nėra susiję su veiksmais, bet kalba apie ženklus,

kuriais remiantis spėjami ateities įvykiai. Dažniausiai, tai – įvairiais moters fiziologiniais požymiais besiremiantys teiginiai apie būsimo kūdikio lytį ar fiziologines savybes.

Jeį pavalgius nėščiai moteriai ėda rėmuo, tai gims kūdikis ilgais plaukais. (E. Glemžaitė-Dulaitienė, S. Glemžaitė. 1946-53:13)

Jeį moteris jaučia, kad užuomazga yra šone – bus berniukas, jeį pryšakyje – mergaitė. Kabeliai. – Plg. TD III 13 nr. 62. (Balys, J. 1979:6)

Jeį moteriškė (nėštumo metu) graži, raudona, tai gims berniukas, o jeį bliedna – gims mergaitė. Liškiava, LTA 374/1910. (ten pat)

Aptarus etnografiniuose šaltiniuose pateikiamus liaudies tikėjimus, paaiškėja, jog:

1. Didžiąją dalį visų nėščiųjų temos tikėjimų sudaro įvairūs draudimai ir įsakymai atitinkamai elgtis. Šių pasakymų semantinė struktūra remiasi priežasties-pasekmės logika.
2. Pagrindinis šių priežasties-pasekmės logika paremtų tikėjimų norminančio veikimo principas yra pavojaus, grėsmės sukūrimas, kuris paprastai nukreiptas į būsimo kūdikio fizinę (įvairūs apsigimimai, negalios, ligos) ir dvasinę (moralinės ydos) būklę.
3. Nors didesnė su nėščiosiomis susijusių tikėjimų dalis perspėja apie fiziologines grėsmes, tačiau apie vaiko moralines ydas perspėjantys tikėjimai taip pat gana gausūs.
4. Šios moralinės ydos pirmiausia pasireiškia kaip netinkamas nėščiosios elgesys, prieštaraujantis bendruomenės vertybinėms nuostatoms ir darnaus sugyvenimo principams. Pagrindinės tikėjimuose pasirodančios ydos, tai – pavydas, pyktis ir polinkis vogti. Šių ydų grėsmė būsiamam kūdikiui leidžia suprasti mitinio normatyvumo svarbą reguliuojant ir nurodant deramą moters elgseną bei laikyseną santykyje su ją supančia aplinka. Taip pat svarbu pažymėti, jog šių moralinių ydų pasirodymas tikėjimuose kartu su įvairiausiais fiziniiais trūkumais ar apsigimimais rodo, jog trūkumai šiose abejose plotmėse yra sureikšminami tolygiai; besilaukianti moteris

raginama apsisaugoti nuo grėsmių tiek būsimo vaiko fizinei sveikatai, tiek jo moralei ir būdai.

2. Etnografinis šiuolaikinio nėščiosios patirčių diskurso tyrimas ir jo analizė: metodologiniai apsisprendimai

Asmeninės patirties erdvė, kurioje nėštumo metu susiduriama su įvairiausiais tikėjimais tapo pagrindiniu etnografinio tyrimo objektu, ieškant mitinio universumo reikšmių raiškos ir fiksuojant moters reakcijas. Tik atidus žvilgsnis į asmeninę patirtį leidžia vėliau kalbėti apie išryškėjančius elgsenos modelius ir suprasti nėščiosios patirtis, kurios pasirodo kaip mitinio normatyvumo apraiškos - įvairiapusės manipuliacijos strategijos.

Tyrimui buvo pasirinktas etnografinio giliojo interviu metodas, kaip optimalus būdas, leidžiantis fiksuoti patirtis, perduodamas žodiniu pasakojimu. Kadangi esminis giliojo interviu aspektas yra atviro ir betarpiško santykio tarp etnografo ir tiriamojo mezgimas, visi interviu vyko gyvai, siekiant kuo didesnės autentikos, tyrimo dalyvių įsitraukimo ir vengiant galimos autocenzūros, kuri galėtų atsirasti į klausimus atsakinėjant raštu. Gyvo interviu metu buvo stengtasi koncentruotis į kiekvienos patirties unikalumą, subjektyvius fizinius bei dvasinius išgyvenimus ir tai, kaip juos suvokia ir interpretuoja pokalbininkės.

2.1. Praktinė tyrimo organizacija

Etnografiniame tyrime dalyvavo 11 moterų nuo 26 m. iki 38 m. amžiaus. Atliekant panašaus pobūdžio tyrimus visuomet iškyla tyrimo dalyvių skaičiaus ir jo rezultatų objektyvumo klausimas. Šiuo atveju tyrimo imties pakankamumą grindžiu tokiais argumentais:

1. Atliktas tyrimas yra kokybinis, o ne kiekybinis.
2. Tyrimo tikslas yra ištirti kaip reiškiasi mitinis normatyvumas konkrečioje patirtyje (kuri kiekvienu atveju yra unikali) ir išanalizuoti, kokios moters reakcijos ir elgesio strategijos pasireiškia susidūrus su įvairiausiais tikėjimais.

Kalbant apie tyrime dalyvavusių moterų atranką, sunku būtų jas visas apibrėžti konkrečia socialine kategorija, tačiau bandant apibūdinti trumpai, tai – savarankiškos, emancipuotos, išsilavinę miesto moterys.

Kadangi tyrimu siekta inicijuoti itin atvirus pokalbius, kurių metu būtų pasidalinta pačiais intymiausiais ir svarbiausiais išgyvenimais, todėl etnografinio tyrimo dalyvėmis pirmiausia tapo moterys iš artimos aplinkos. Ilgainiui šis moterų ratas plėtėsi ir jį pateko visai nepažįstamos moterys, tačiau interviu visuomet vykdavo esant abipusei rekomendacijai iš bendro pažįstamo žmogaus. Tai leisdavo, kiek įmanoma, minimalizuoti distanciją tarp manęs ir respondenčių. Bendraudama su tyrime dalyvauti sutikusiomis moterimis iki atliekant interviu, stengiausi akcentuoti ne tiek savo tyrimo svarbą akademiniam kontekste ir priežastis, kodėl verta konkrečias kalbinamų moterų patirtis tyrimu konvertuoti į mokslinį diskursą, tačiau savo pačios asmeninį susidomėjimą tiriamą tema, taip iškeliant kiekvienos moters pasakojimo unikalumo svarbą.

2.2. Interviu struktūra

Etnografinio tyrimo metu buvo užrašyta 11 skirtingų pokalbių², gautų atliekant gilųjį interviu; kai kurie iš jų tyrimo eigoje buvo papildyti nauja informacija antrinių susitikimų metu. Pasakojimai aprėpia kai kurias iki-nėštumines patirtis, nėštumo laikotarpio patirtis bei, kai kuriais atvejais, gimdymo ir motinystės patirtį. Iš anksto buvo numatyta atlikti pusiau struktūruotus interviu, tokiu būdu, daugmaž nubrėžiant rūpimos temos ribas ir svarbiausius aspektus, bet, tuo pačiu, ir paliekant galimybę plėsti ir/ar siaurinti temas, atsižvelgiant į moterų įsitraukimą bei paliekant atvirą erdvę naujoms temoms ir klausimams, kurie galėtų iškilti tyrimo metu. Tokia forma buvo pasirinkta todėl, kad geriausiai atskleidžia bendrą holistinį nėštumo patirties vaizdą (kadangi nėštumo pasakojimo turinys yra įreminamas „prieš“ ir „po“ perspektyvomis, leidžiančiomis geriau atverti kiekvieną atskirą, subjektyvų pasakojimą). Interviu klausimyno (žr. Priede) struktūra buvo paremta skirtingų moters kasdienio gyvenimo sferų išskyrimu ir kai kuriais nėštumo aspektais, kurie pasirodė esą itin svarbūs. Visa tai ir išsiskyrė kaip dvylika didžiųjų temų, kurių kiekvieną sudarė nuo 2 iki 9 atviro tipo klausimų. Klausimyno temos:

1. Bendruomeniniai ritualai

² Audio įrašai šiuo metu saugomi asmeniniame archyve, planuojama perduoti saugojimui į Lietuvos tautosakos rankraštyną – G.M.

2. Nėštumo viešumas/slaptumas
3. Mityba
4. Sapnai, įvairios nuojautos nėštumo metu
5. Dovanos, giminėje iš kartos į kartą perleidžiamų, su kūdikiu susijusių daiktų gavimas, naudojimas
6. Žinių apie nėštumą šaltiniai
7. Santykiai
8. Kūno pojūčiai: judėjimas, kūno padėčių strategijos nėštumo metu
9. Estetiniai poreikiai nėštumo metu
10. Apranga
11. Kūno priežiūra
12. Namų ruoša ir namų aplinka

Tyrimo metu ėmė kristalizuotis konkrečios temos, į kurias moterys labiau įsitraukė, jų patirtys kartojosi ar ryškėjo mitinių įvaizdžių ženklai. Šios temos tyrimo eigoje tapo pagrindinėmis ir šiek tiek kito klausimynas – temos, išprovokavusios didesnę įsitraukimą, papildė naujais klausimais, tuo tarpu, tos temos, kurios buvo nerezultatyvios, t.y., moterys neturėjo ką papasakoti, neprisiminė arba nurodė, kad jų patirtyje tai neturėjo didelės svarbos, buvo gerokai susiaurintos. Aukščiau pateiktas temų sąrašas atitinka galutinę temų hierarchijos konfigūraciją, susiklosčiusią tyrimo metu.

2.3. Surinktos medžiagos semiotinės analizės struktūravimo principai

Ieškant būdų, kaip struktūruoti surinktą medžiagą, pasidarė aišku, jog ją nagrinėjant yra pernelyg sunku atsiriboti nuo interviu temų kaip nuo esminių tyrimo laukų. Tam yra dvi svarbios priežastys:

- 1) Kadangi stengiausi koncentruotis į kiekvienos moters asmeninės patirties unikalumą, tai, nors klausimynas visoms buvo vienodas, tačiau išgyvenimai, suvokimas ir elgsenos strategijos tose pačiose situacijose ne visuomet sutapo, o kartais skyrėsi radikaliai. Būtų nekorektiška bendravardiklinti atskiras panašias patirtis, primetant joms nebūdingą reakciją į nėštumo metu iškilusius draudimus, baimes ar kt.

- 2) Formuojant klausimyną, apsispręsta žvelgti į moters gyvenimo visumą kaip į atskiras esmines temas, kurios apimtų kasdienį asmeninį ir visuomeninį gyvenimą (kiek įmanoma), tad tai jau galima laikyti tam tikra išankstine medžiagos struktūravimo strategija, kuria galima remtis ir analizėje. Todėl analizuoti šias temas, kuriose, kaip atskiruose patirties laukuose, savitai reiškiasi mitinis mąstymas atrodo logiška.

Lyginant ir bandant išskirti svarbiausius patirties laukus, reikia pažymėti kelis esminius dalykus. Pirmiausia, visos šios temos pasižymi skirtingo intensyvumo emociniu krūviu, t.y., temiška skirstomos patirtys yra skirtingos svarbos ir įsimintinumo. Kaip ryškiausia savo santykiu su konkrečiais mitiniais įsivaizdavimais išsiskyrė tema apie bendruomeninius ritualus. Kitos svarbios temos: nėštumo viešinimas, mityba nėštumo metu ir sapnai. Būtent šioms temoms ir nusprendžiau skirti daugiausia dėmesio nagrinėdama mitinį normatyvumą.

3. Nėščioji laidotuvėse ir krikštynose: mitinis kontekstas tikėjimuose

Bendruomeniniai ritualai pasirodo kaip svarbi tema senesniuose etnografų darbuose užfiksuotuose lietuvių liaudies tikėjimuose. Juose paprastai aptariamos besilaukiančios moters dalyvavimo laidotuvėse ir krikštynose sąlygos, aiškiai nurodant, kaip reikėtų elgtis, o kaip – ne. Pirminio tyrimo metu išskyriau tris transformacinius momentus: krikštynas, vestuves ir laidotuves, tačiau tyrimo eigoje pasirodė, jog vestuvės nėra reikšmingos besilaukiančios moters patirtyje. Temos reikšmingumą parodo grėsmės kūdikiui ir dėl kūdikio likimo moteriai kylančios baimės intensyvumas. Su pastarosiomis patirtimis yra susiję krikštynos ir laidotuvės – du žmogaus gyvenimą aprėminantys momentai, pažymimi šeimoje arba bendruomenėje.

3.1. Nėščioji laidotuvėse: draudimas eiti paskui karstą ir dar negimusio vaiko mitinis statusas

Tyrimo metu užfiksavau tris atvejus, kai nėštumo metu buvo iškilęs dalyvavimo laidotuvėse klausimas. Išryškėjo, jog laidotuvės nėštumo metu siejamos su didesniu baimės ir nesaugumo jausmu, kuris kartais gali būti artikuliuojamas pakankamai abstrakčiai. Pavyzdžiui, jei laidotuvės nėra itin artimo žmogaus, dažniausiai yra pasirenkama nedalyvauti, per daug nesvarstant tokio sprendimo motyvų. Nors,

pavyzdžiui, viena iš moterų papasakojo, jog savo nėštumo metu laidotuvėse atsisakė dalyvauti per daug to nesvarstydama, tačiau paskui prisiminė, jog vykstant jos tėčio laidotuvėms pati sakiusi savo tuo metu besilaukiančiai draugei nevažiuoti:

Nežinau, vat, iš kur tas kyla... nes, kai buvo mano tėčio laidotuvės, mano draugai norėjo atvažiuoti, tai mes patys jiems sakėm nevažiuoti, nes tuo metu kaip tik ta draugė laukėsi. Gal irgi kažkoks noras pasaugot.

Matyti, jog šiuo atveju suveikia greičiausiai kažkokios intuityvios sąsajos, kalbančios apie tai, jog besilaukianti moteris dalyvaudama laidotuvėse atsiduria nesaugioje situacijoje. Su kuo susijęs šis intuityvus nesaugumas, galimai pavyko bent iš dalies išsiaiškinti, remiantis dviem kitais su laidotuvėmis susijusiais atvejais. Juose pasirodė liaudies tikėjimas, draudžiantis nėščiajai eiti paskui karstą:

Nėščia moteris nabašniką lydėdama iš bažnyčios, pirma nabašniko turi išeiti – kitaip jos kūdikis mirs. (E. Glemžaitė – Dulaitienė, S. Glemžaitė. 1946-53:12)

Šis tikėjimas yra gerai žinomas iš senesnių etnografinių šaltinių, o tyrimo metu papasakoti atvejai paliudija jo gyvybingumą ir šiuolaikinėje visuomenėje. Vienu iš atvejų, kai pokalbininkei buvo iškilęs šis klausimas, laidotuvėse po svarstymų buvo nuspręsta nedalyvauti:

Mes svarstėm dalyvauti, bet galų gale nenuėjom. Susirašinėjau tuo metu su viena drauge ir jinai labai nusistebėjo: „Tu eisi? Nebijai?“, nes nėščiosioms negalima. Jinai man rašė: „Bet, jei kartais eitum, tai išėik pirma karsto, nes kitaip vaikas gali gimt negyvas.“ Bet taip ir nėjom, bet daugiau dėl to, kad nebuvo artimas žmogus.

Sunku pasakyti, kiek sprendimą nedalyvauti iš tiesų galėjo lemti iš draugės išgirstas tikėjimas apie ėjimo paskui karstą keliamą pavojų, tačiau tikėjimo paisymas ar nepaisymas dažniausiai tampa aktualus tik susiklosčius konkrečiai situacijai apie kurią tikėjimas ir perspėja. Tuo tarpu, kitas atvejis, kurį pavyko užfiksuoti, tikėjimo paveikumą leidžia patyrinti iš empirinės pusės. Viena iš mano kalbintų moterų pirmojo savo nėštumo metu atsidūrė situacijoje, kuomet žinodama aptariamą tikėjimą ji laidotuvėse dalyvauti privalėjo:

Teko, deja, pirmo nėštumo metu dalyvauti artimo žmogaus laidotuvėse. Tai, žodžiu, kadangi pats išėjo, tai buvo labai didelis šokas ir stresas, labai buvo sunku, bet dar prisimenu ir iš savo tėvų tokį: „neik paskui karstą, neik, nes toks prietas.“ Ir aš nėjau. Mano tėvai irgi buvo laidotuvėse: „<...> tik tu neik [paskui karstą – G.M.]“ O mano vyras, nes jo mama mirė, žiūri į mane - kaip aš

dabar neisiu . Aš ir nėjau, nes aš kažkaip...nu, tikrai įsibaiminau, nes tikrai, atrodo, kad vien dėl to, kad aš eisiu paskui mirtį, reiškia mano vaikas mirs. Nu kažkas tokio buvo. Bet dabar, kai pagalvoju, tai eičiau, bet tuo metu buvo taip jautru, kad tuo prietaru aš patikėjau.

Kaip matyti iš šio pavyzdžio, buvo pasielgta pagal tikėjimo keliamą sąlygą, nors iki konkrečios situacijos, kaip ir jai praėjus, moteris buvo linkusi šį tikėjimą atmesti. Tai tik patvirtina anksčiau išsakytą mintį apie tikėjimų situaciškumą. Aptariant šį atvejį labai svarbu atkreipti dėmesį, jog ir cituotame fragmente, ir vėliau pokalbyje, grįžtant prieš šios situacijos, buvo juntamas konkrečiu metu išgyventas dvilypumo jausmas („tėvai sako „neik“, o vyras žiūri „kaip tu neisi“), o kartu ir apmaudas („buvo taip jautru, kad tuo prietaru aš patikėjau“, šioje vietoje prietaro terminas vartojamas pejoratyvine prasme) dėl pasirinkimo paklusti tikėjimo keliamai sąlygai. Tai rodo refleksinį minties judesį ir netotalų tapatinimąsi su tikėjimu, netgi susiklosčius tikėjimo sąlygoje nusakomai situacijai. Tačiau lemiamu momentu moteris visgi pasirinko draudimui paklusti, o ne jį atmesti.

Svarstant, kas lemia tikėjimų įtaigą, galima hipotetiškai išskelti keletą galimų priežasčių. Pirmiausia, tyrimo eigoje paaiškėjo, kad tai neabejotinai yra susiję su tikėjime numatomo neigiamo rezultato fatališkumo laipsniu. Kaip paminėta anksčiau, norminantis tikėjimų veikimas remiasi grėsmės suformavimu. Kalbant semiotiškai, tos grėsmės yra tikėjimų semantinė struktūra artikuliuojamos *antivertės*. Šios *antivertės*, kurias draudimų ar įsakymų forma artikuliuoja įvairūs tikėjimai, yra skirtingai pavojingos: vaiko mirtis (apie ką kalba mūsų aptariamas tikėjimas) yra visais atvejais pati didžiausia grėsmė, kurios bus siekiama išvengti visais būdais, tuo tarpu, dėl draudžiamo maisto produkto vartojimo galimai vaikui galinti išsivystyti alergija paprastai laikoma mažesne grėsme ir tokio draudimo nepaisyti bus linkstama dažniau. Šioje vietoje įsijungia ir mitinio konteksto svarba, kurio buvimas/nebuvimas gali pastiprinti arba pasilpninti skirtingų *antiverčių* krūvių, taip modeliudamas ir elgseną. Draudimas valgyti kokius nors produktus, vengiant sukelti alergiją būsimam kūdikiui irgi gali būti laikomas mitinio mąstymo apraiška, nes koreliacija tarp, pvz., suvalgyto braškių kiekio ir alergijos simptomų, galimai pasireiškiančių gimusiam vaikui, besilaukiančios moters niekaip negali būti nei empiriškai patikrinama, nei nuoseklia fiziologinių ir biocheminių procesų seka mąstyme susiejama tiesioginiu priežasties-pasekmės ryšiu. Tokiu draudimu tiesiog tikima arba ne, kaip, beje, yra ir su daugeliu draudimų, ateinančių iš šiuolaikinės medicinos diskurso, kuri galima laikyti žmogaus kūną ir jį supančią aplinką mitologizuojančia struktūra. Tačiau

tikėjimas, draudžiantis nėščiajai eiti paskui karstą, turi galias sąsajas su mitiniu lietuvių įsivaizdavimu apie dar negimusio kūdikio priklausomybės gyvųjų pasauliui statusą.

3.1.1. Vandenys: ne tik mirusių, bet ir dar negimusių buveinė

Greimas, analizuodamas Aušrinės pagrobimo istoriją, teigia, jog utopinė erdvė lietuvių mitiniame įsivaizdavime yra vandeninio pobūdžio (Greimas, A. J., 2005), kadangi, sprendžiant pagal įvairiausių, su pasaulio tvanu susijusių mitinius naratyvus, lietuvių įsivaizdavime pasaulis esti iš visų pusių apsuptas vandens, kuriam teikiama šventumo reikšmė. Kad šis, visa supantis vanduo užmegztų aiškesnį ryšį su žmonių pasauliu, vertėtų į gyvųjų pasaulio ir jį supančio vandens erdvinį santykį pažvelgti įvedant vertikalią ašį: viršuje pozicionuojamas dangiškasis pasaulis, kuris siejamas su dangiškaisiais vandenimis, per vidurį esti žmonių pasaulis, o apačioje - požemis, kuris, kaip ir viršutinė dangaus sfera, yra vandeninis. Grįžtant prie mus dominančio tikėjimo ištakų, svarbu, kad būtent apačioje esantys vandenys yra siejami su mirties pasauliu. Nagrinėdamas jau minėtą Aušrinės pagrobimo istoriją, Greimas šiek tiek daugiau apie mirties buveinę pasako erdviniu požiūriu įkurdindamas ją pačiame marių dugne. Anot Greimo, tai mirties, iš kurios negrįžtama, pasaulis (ten pat). Marias Greimas interpretuoja kaip utopinį ir šventą pasaulį (ten pat). Šio pasaulio utopiškumą bei šventumą jis grindžia tuo, jog ši erdvė yra griežtai atskirta ne tik nuo žmonių, bet ir nuo dievų. Visgi, egzistuoja tam tikra kategorija tarpininkų, turinčių ypatingą santykį su vandeniu ir dalyvaujančių žmogiškojo gyvųjų pasaulio realijose, tokiu būdu jungiančių gyvųjų ir mirusiųjų pasaulius, tai: vėlės, raganos, velniai ar kitos mitinės būtybės (ten pat). Šių mitinių būtybių galimybę tarpininkauti tarp gyvųjų ir mirusiųjų pasaulio laiduoja atitinkamas jų santykis su *gyvybės/mirties* reikšminėmis kategorijomis – semiotiniame *gyvybės/mirties* kvadrato jos nepriklausančios kraštutinėms kategorijoms, bet užima popriešingybių pozicijas, tai - *ne-gyvieji* ir *ne-mirusieji*. Įdomiausia, jog per savo santykį su vandeniu dar negimęs vaikas taip pat įsirašo į šių būtybių kategoriją – pagal mitinį įsivaizdavimą vaikai iki gimimo gyvenantys vandenyje, kur juos surandanti ir šeimai nunešanti bobutė (Astramskaitė, D., 1993). Šį vaiko ryšį su vandeniu palaiko ir mitinė maumo figūra; tai – vaikų baidyklė, gyvenanti vandenyje ir keliantį jiems pavojų, kadangi gali juos įtraukti į vandens telkinius ir paskandinti (ten pat). Maumo figūra sukabina vandens ir mirties reikšmes, kurios

leidžia svarstyti apie dar negimusio vaiko priklausomybę ne žmonių, *gyvųjų*, pasauliui, bet vandeninei mirties erdvei. Pagal ryšį su vandeniu, t.y., savo gyvenamąją erdvę iki gimstant, kurioje gyvena ir maumas, dar negimusį vaiką galima priskirti *ne-gyvųjų* klasei.

Priskyrus dar negimusį vaiką *ne-gyvųjų* klasei, lengvai tampa įkandama ir mūsų aptariamo tikėjimo mitinė logika. Tikėjimo nusakytoje situacijoje iš tikrųjų veikia trys atlikėjai, tai: nėščioji, vaikas ir mirusiojo vėlė. Pavojus nėščiajai eiti paskui karstą kyla todėl, kad pagal erdvinę priklausomybę dar negimęs vaikas ir mirusiojo vėlė yra giminingi – atitinkamai, vienas dar nepriklauso, o kitas jau nebepriskaito *gyvųjų* kategorijai. Vadinas, jei motina su vaiku seks vėlei įkandin, kitaip tariant, eis paskui karstą, mirusiojo vėlė gali kartu išsivesti ir dar negimusį vaiką.

Šios giluminės tikėjimų sąsajos su senąja lietuviška kosmologijos samprata ir mitinėje plotmėje išreikštu gyvųjų santykiu su mirtimi yra vienas iš jų įtaigą aiškinančių aspektų. Įtaigą šiuo atveju reiktų suprasti ne kaip totalų tikėjimo objekto susitapatinimą su tikėjimo keliamo sąlyga, bet netgi esant refleksijai – bandymui atmesti draudimą jį racionalizuojant – kylančią įtampą: atsitiks kažkas negero ar neatsitiks?

3.2. Nėščioji krikštynose: dalios dalybų klausimas

Tyrimo metu pasirodė, kad nėščiosios dalyvavimas krikštynose taip pat susijęs su tam tikru draudimu. Klausdama moterų, ar joms nėštumo metu buvo iškilęs dalyvavimo krikštynose klausimas, ne kartą išgirdau atsakymą (nepaisant to, ar jos buvo kviečiamos į krikštynas, ar ne), jog besilaukianti moteris negali eiti į krikšto motinas. Dažnai šis draudimas grindžiamas tuo, jog besilaukianti moteris krikštydama vaiką, kartu nulemia ir tai, jog vaikui (ne visais atvejais aišku, kuris vaikas turimas omenyje) nutiks kas nors bloga. Nors šio tyrimo metu nei viena dalyvė nekonkretizavo, koks galėtų būti to „bloga“ turinys, tačiau apie įtampą, susijusią su šia situacija, liudija vien jau tai, kaip dažnai, kalbant su moterimis, jis nuskambėdavo.

Senesnių etnografinių šaltinių medžiaga padeda konkretizuoti, jog kylanti grėsmė yra susijusi su kurio nors iš vaikų, krikštijamo ar to, kuris dar negimęs, mirtimi:

Jeį nėščia moteris eina kumosna tai mirs arba josios arba krikštyjamas kūdikis. <...> (E. Glemžaitė – Dulaitienė, S. Glemžaitė. 1946-53:11)

Etnografiniam tyrimui einant jau visai į pabaigą pavyko užfiksuoti ne tik išplėtotą pasakojimą apie moters reakciją į šį tikėjimą ir su juo susijusią patirtį, tačiau ir mitinę logiką patvirtinantį paaiškinimą, kodėl yra draudžiama besilaukiančiai eiti į krikšto motinas:

Mes buvom krikštatėviai birželio mėnesį, mano nėštumas buvo keturi gal penki mėnesiai. Čia gal iš tų prietarų labiau šitas yra, kad, sako, kad besilaukianti moteris negali būti krikšto mama, nes Dievas vienu metu laimina tik vieną. Žodžiu, kad, jeigu tu būni krikšto mama, tai, kad tavo vaikui kažkas negerai bus. Tai va. Ir aš atsimenu dar būtent tam forume pačiam [turima omenyje internetinis forumas, kuriame bendrauja ir patirtimi dalinasi būsimi ir esami tėčiai ir mamos – G.M] prieš tai irgi buvo tokių klausimų, kad irgi buvo kitos narės, kurios susidūrė: „mane čia kviečia būti krikšto mama, ten kažkas sako, kad negalima būti“ ir „ar aš galiu būti?“ Būtent tokio patarimo ieško: „Kaip jūs manot, ar aš galiu būti krikšto mama?“ Aš atsimenu, kad tada skaičiau ir galvojau, kas čia per nesąmonės yra, ir paskui praėjo mėnesis ar du ir mūsų paprašė būti krikšto tėvais ir tada, tuo momentu man buvo toks: „O ne!“. Nes tikrai seniau nebuvo girdėjus, bet kadangi skaičiau apie šitą dalyką, tai tuo momentu... Mes iš karto pasakėm: „taip, būsim.“ O aš paskui vyrui sakau: „Bet, žinai, sako, kad negalima būt.“ Ir aš pati negaliu patikėt, kad tai sakau, bet aš apie tai galvojau. Ir tada ir mamai, atsimenu, pasakiau. Tai mane tas paveikė kažkiek. <...> Tai aš vat paklausiau mamos, tada gūglinau ir radau straipsnių, kur yra apie šitą prietarą klausiami kunigų ir kunigų atsakymas yra, kad čia yra visiška nesąmonė ir, kad ča prietaras, nereikia tikėt, žodžiu, pati bažnyčia netgi sveikina tokį dalyką, nes krikšto mama yra moteris, kuri laukiasi, reiškia, jinai yra pasiruošusi motinystei ir tuo pačiu gali kitaip žiūrėti į tą krikštą. Kad ir kaip aš juokiausiu iš pradžių iš to, kai sužinojau, mane kažkiek paveikė. Ir buvo keli žmonės, kuriems pasakiau, kurie sakė: „taigi negalima“, buvo tokia reakcija. <...> paskui sveiku protu viską apmąsčiau, kad čia tikrai yra nesąmonė ir, kad nėra pagrindo tikėt. Kaip tai gali būt susiję? Žodžiu, viską logiškai bandau paaiškinti, bet vis tiek kažkiek mistiškumo visą laiką tvyro ore, kad pagalvoji: „O gal...? O gal čia tikrai kažkas yra?“

Šis konkretus atvejis patirties prasme yra gana sodrus, kadangi perteikia ir jausenos/mąstysenos pokyčius, ir aplinkinių reakcijas, kitų moterų elgseną atsidūrus analogiškoje situacijoje, o kartu ir moters pačios susikurtą veikimo strategiją, reaguojant į sužinotą tikėjimą. Į visa tai bus atkreiptas dėmesys šiek vėliau, bet, pirmiausia, norėčiau aptarti patį tikėjimą, tokį, koks nuskambėjo šiame pasakojime:

<...> besilaukianti moteris negali būti krikšto mama, nes Dievas vienu metu laimina tik vieną.

Šis pavyzdys yra išraiškingas tuo, jog turi konkretų draudimo argumentavimą, kuris atveria galimybę patyrinti, kaip konkrečiu atveju veikia mitinė logika. Ją galima

nuodugniau atskleisti remiantis dviem svarbiais aspektais: dalios/laimės lėmimo žmogui gimstant samprata ir dar nepakrikštyto vaiko statusu lietuvių mitiniame suvokime.

3.2.1. Du ribos žymenys: gimimas ir krikštynos

Kaip jau buvo aptarta praeitame skyrelyje, negimęs vaikas dar turi priklausomybę vandeninei mirties erdvei ir tuo būdu įsirašo į *ne-gyvųjų* kategoriją gyvenimo/mirties opozicijoje. Atrodytų, jog gimdamas vaikas peržengia tą pasaulius skiriančią ir santykį su *gyvybe/mirtimi* keičiančią ribą ir, pakeisdamas savo ankstesnę statusą, tampa *gyvuoju*. Tačiau peržengus ribą, skiriančią *gyvuosius* nuo *ne-gyvųjų*, dar reikia peržengti ribą, kuri skiria savus nuo svetimų, kitaip tariant, ribą, kuri žymi priėmimą į bendruomenę. Šio svetimumo bendruomenei mitinį svorį žymi *gudo* terminas. Juo įvardijami kūdikiai be vardo, taigi, nekrikštyti, o kartu ir mitinė figūra – vandenyje gyvenanti ir vaikus gąsdinanti baidyklė, gimininga maumui (Astramskaitė, D. 1993). *Gudais* taip pat vadinami ir kitos tarmės žmonės (LKŽ), kitaip tariant, kitakalbiai, o tai padeda paaiškinti su šiuo terminu sietiną svetimumo, kitoniškumo reikšmę. *Gudas-nekrikštytas kūdikis* svetimas bendruomenei, nes: a) bevardis, vadinasi, nepažįstamas; b) jis yra kitakalbis, t.y., produkuoja įvairiausių neartikuluotus garsus, bendrauja „sava“ kalba (Astramskaitė, D., 1993). *Gudo* svetimumas visuomenei mitinėje plotmėje suprantamas kaip net ir po gimimo išlikęs tam tikras svetimumas *gyvųjų* pasauliui, arba, teisingiau pasakius, dar nevisiškas priklausymas jam. Šios ribos peržengimas – tapimas savu, o kartu ir viešai užtvirtinamas priklausymas žmonių, t.y., *gyvųjų* kategorijai - ir yra krikštynos. Krikštynos yra statuso (socialinio ir mitinio) virsmo momentas, kuomet vaikui yra suteikiamas vardas, tokiu būdu jį identifikuojant ir atpažįstant kaip konkretų visuomenės narį. Ši identifikacija kartu reiškia ir priėmimą į visuomeninių papročių ir tam tikromis socialinėmis konvencijomis pagrįsto bendrabūvio erdvę (Astramskaitė, D., 1993). Vadinasi, dar negimusį vaiką ir jau gimusį, tačiau nepakrikštytą vaiką sieja panašus jų mitinis statusas, kuris suprantamas kaip svetimumas, kaip jų abiejų buvimas vis dar paribyje visuomenės atžvilgiu.

Grįžtant prie mūsų aptariamo tikėjimo situacijos, kuomet vaiką krikštija nėščia moteris, pasidaro aišku, jog šiame virsmo momente atsiduria dvi panašaus mitinio statuso būtybės. Apie tai, jog reikia vengti tokios situacijos liudija ir tikėjimai, susiję su „sunešimo“ samprata. Tai pavojinga situacija, kuomet pirmą kartą susitinka dvi nešinos mažais vaikais ant rankų motinos arba, kai nėščioji svečiuojasi namuose, kuriuose yra mažas

vaikas (Racenaite, R., 2010), kadangi tikėta, jog kuriam nors iš dviejų vaikų gali būti kaip nors pakenkta (susilpninta sveikata ar net gali ištikti mirtis) (ten pat). Nėščiajai einant į krikšto motinas taip pat susiklosto sunešimo situacija, tačiau dar didesnė įtampa atsiranda todėl, jog krikštas susijęs ir su dalios lėmimo naujam žmogui ateinant į pasaulį samprata lietuvių kultūroje.

3.2.2. Laimės, dalios ribotumo samprata

Pagal mitinę sampratą kiekvienas žmogus gauna dalią arba laimę („Laimužės lemta man taip toli mergelė J. Ei, neduok, Dievai, laimužei lemti tam pačiam kieme mergelei augti“ JD218.LKŽ; „Ir jis, žmogus, neturi dališ: kelinta jau karvė nudvėšė“ Trgn.LKŽ). Laimė arba dalia numato pagrindinius žmogaus būties kokybinius aspektus: egzistencinį (mirs/gyvens) ir socialinį (bus turtingas/bus skurdžius). Greimas taip pat išskiria dvi papildomas kategorijas, kurias grindžia judėjimo erdvinėmis ašimis savojo luomo atžvilgiu:

- Horizontalus – laimę skirta surasti su sąlyga, jog teks išeiti iš savo bendruomenės.
- Vertikalus – pvz., „<...> prieš gaidžius gimęs vaikas bus vagis, o po gaidžių – vyskupas <...>“ (Greimas, A.J., 2005:197).

Jas prasminga paminėti tik todėl, jog paskutinio pavyzdžio atveju būtų verta turinio atžvilgiu pagalvoti ir apie lėmimą, susijusį su moralės kategorija. Kaip buvo matyti iš tyrimo kontekstą sudarančių, senesniuose etnografiniuose šaltiniuose užfiksuotų draudimų nėščiosioms, moralinis aspektas ir nėščiosios atsakomybė sąlygojant moralines būsimo vaiko ydas, buvo suvokiami kaip svarbūs (nėščiajai elgtis atitinkamai, kad vaikas negimtų vagimi, pijoku, pikčiurna, šykštūnu ir pan.). O ir Greimo pateikiamame iliustraciniame pavyzdyje skirtis tarp vagies ir vyskupo aiškiai apeliuoja į atliekamų veiksmų moralinę plotmę.

Kebliausias, dėl to ir įdomiausias su dalia arba žmogaus laime susijęs dalykas, yra jos ribotumas – pagal mitinį įsivaizdavimą dalia skiriama ne visiems. Šį ribotumą liudija pasakose egzistuojanti tam tikra žmonių kategorija, *bedaliai*, kuriems dalia nebuvo skirta, tiesa, Greimas pažymi, jog *bedalystės* atvejus dalia jau suprastina kaip „laiminga dalia“ (Greimas, A.J., 2005). Figūratyviai dalios neturėjimas dažnai išreiškiamas kaip skurdas,

tačiau jis turi ir tiesiog nesėkmingo gyvenimo reikšmę. Dažnai pasakose bedaliai žmonės nerasdami sau vietos bando nusižudyti, tačiau, neturint dalios, net ir tai nesiseka (ten pat). Taigi, pagal mitinį įsivaizdavimą toli gražu ne visiems žmonėms skirta būti laimingiems. Grįžtant prie krikšto situacijos, diskurse išreikštoje tikėjimo formuluotėje matome tą patį ribotumo motyvą:

*<...> besilaukianti moteris negali būti krikšto mama, nes dievas vienu metu **laimina tik vieną.***

Vadinasi, nors tikima Dievo galia laiminti - duoti laimingą gyvenimą krikštijamam vaikui - tačiau jis lemia ribotai, laimę skirdamas ne visiems. Tokiu būdu šis mitinis laimės ribotumo įvaizdis tampa prielaida aptariamam draudimui nėščiajai eiti į krikšto motinas. Jeigu krikšto metu, kai vyksta perėjimas iš vieno egzistencinio statuso į kitą, atsiduria du tokį patį mitinį ir socialinį statusą turintys vaikai, tai pavojus kyla todėl, jog vienas bus palaimintas, t.y., gaus dalį, o kitas – ne. Minėtame tikėjime iš Glemžaičių rinkinio matyti ta pati dalios ribotumą teigianti logika, kuri pateikiama radikaliai siejant dalį su egzistenciniu aspektu – jei krikšto situacijoje atsidurs du vaikai, tai vienam teks mirti, nes dalį gyventi gaus tik vienas. Šią riboto verčių įsivaizdavimo teoriją autarkinėse bendruomenėse yra aprašęs amerikiečių antropologas George M. Foster straipsnyje „Peasant Society and the Image of Limited Good“, kuriame jis teigia, jog bendruomenės socialiniai, ekonominiai ir gamtiniai universumai, kitaip tariant, visa jų aplinka yra suvokiama kaip vieninga ir kurioje egzistuoja baigtinis visų trokštamų dalykų, tokių kaip žemė, turtas, sveikata, draugystė ir meilė, vyriškumas ir garbė, pagarba ir statusas, galia ir įtaka bei saugumas, kiekis, todėl ir nuolatinis jų trūkumas (Foster, G. M., 1965). Riboto verčių įsivaizdavimo idėją mini ir Greimas, aptardamas mainymosi vertės objektais problematiką; naratyvo sintaksėje tokiu įsivaizdavimu paremta logika atsiskleidžia taip, jog: „<...> jei vienas visuomenės narys ką nors įgyja, tai kitas būtinai praranda“. (Greimas, A. J., 1989:248). Sekant šia mintimi galima teigti, jog konkrečioje situacijoje, kai skiriama vertė bus gyvybė arba laimė, vienam ją gaunant, kitas vaikas automatiškai jos neteks.

4. Manipuliacija ir įveikos strategijos

Šio darbo tikslu, o kartu ir darbine hipoteze tapo tikėjimų, kaip manipuliacijos mechanizmų idėja. Šiame skyriuje aptarsiu manipuliatyvų tikėjimų veikimo pobūdį ir panagrinėsiu iš šio poveikio kylančią nėsčiosios reakciją į tikėjimus, susijusius su nėštumu. Ankstesniame skyriuje buvo akcentuojama, kokie konkretūs mitiniai kontekstai slypi su krikštynomis ir laidotuvėmis susijusiuose tikėjimuose ir siekta išaiškinti, kaip tikėjimuose veikia mitinė logika ir kokios yra nėsčiųjų tikėjimų prielaidos. Tačiau ne mažiau dėmesio vertas yra ir tikėjimų veiksmingumo klausimas kognityvinėje ir pragmatinėje plotmėse. Nėsčiosios reakcijų laukas tyrimo metu atsivėrė kaip plati pasirinkimų erdvė, apimanti keturių tipų veikimą:

- veikimas, visiškai išpildantis tikėjimų sąlygas;
- veikimas, tik dalinai išpildantis tikėjimų sąlygas;
- veikimas, visiškai atmetantis tikėjimų sąlygas;
- veikimas, kuris nėra reakcija į kokį nors tikėjimą, tačiau pats yra produkuojantis individualius tikėjimus.

Veikimo trajektorijas, susijusias su siekiu atmesti tikėjimų keliamas sąlygas vadinu įveikos strategijomis.

4.1. Normatyvūs tikėjimai kaip manipuliacijos mechanizmai

Semiotinė manipuliacijos schema paprastai įtraukia tris atlikėjus – lėmėją, subjektą ir vertės objektą, veikiančius pagal šią schemą: lėmėjas pasiūlydamas vertės objektą subjektui paskatina intencionalų subjekto veikimą vertės objekto atžvilgiu. Ši schema yra puikus įrankis panagrinėti tikėjimų veiksmingumo prielaidas. Kadangi tiriamojo darbo objektas yra normatyvaus pobūdžio tikėjimai, jų veiksmingumu laikytinas nėsčiųjų elgsenos pasikeitimas – veiksmų apribojimas ar pakreipimas tam tikra linkme. Tam, kad geriau suprastume tikėjimų veiksmingumo (normatyvumo) principą, svarbu pažvelgti į tikėjimą semiotinės manipuliacijos schemas požiūriu ir įvardyti visas tris atlikėjų pozicijas tikėjimo struktūroje.

Nagrinėjamuose tikėjimuose lengviausiai įvardijamas atlikėjas yra subjektas, tai – nėsčioji, kuriai ir yra skirti šie tikėjimai. Kitų dviejų atlikėjų, lėmėjo ir vertės objekto, tinkamas apibūdinimas nėra jau toks paprastas. Pagal manipuliacijos schemas logiką

subjekto egzistavimas savaime numato ir vertės objekto egzistavimą, tačiau, panašu, kad kalbant apie mūsų aptariamų tikėjimų raišką, kinta vertės objekto pobūdis ir traukos tarp subjekto ir vertės objekto dinamika. Norminantys tikėjimai diskurse pasireiškia kaip draudimai ar paliepimai, paremti sąlygos-rezultato logika. Iš anksčiau pateiktų pavyzdžių buvo matyt, jog tikėjimams būdinga presuponuoti neigiamo pobūdžio rezultatą, diskurse pasireiškiantį kaip kūdikio sveikatos sutrikimai, pavojus gyvybei ar mirtis. Tai reiškia, jog draudimo sąlygose numatomas vengtinasis rezultatas įgyja ne vertės, o antivertės objekto statusą. Atitinkamai, subjekto (nėščiosios) veikimas yra nukreiptas į konjunkcijos su antivertės objektu vengimą, o ne jos siekį. Ar draudimas kalbėtų apie nežymų fiziologinį pokytį (pvz., šlakuota oda) ar apie kūdikio mirtį, abiem atvejais yra pabrėžiamas neigiamo pobūdžio rezultatas. Draudimas manipuliuoja versdamas subjektą išlaikyti ne-konjunkcijos būseną antivertės atžvilgiu. Ne-konjunkcijos būseną, tai tokia būseną, kuri nurodo subjektą nesant ir nebuvus konjunkcijoje su (anti)vertės objektu. Galima suponuoti, jog lėmėjo poziciją subjekto atžvilgiu užima bendros sociumo nuostatos, kurias atstovauja tas, kuris perduoda tikėjimą nėščiajai.

4.1.1. Subjekto sankcija ir episteminiai modalumai. Kategoriška vs. aproksimatyvu

Greimas, kalbėdamas apie pagrindines manipuliacijos formas - viliojimą ir gąsdinimą (pastarasis aktualus šio tyrimo atveju) – pažymi, jog jos yra faktityvinio pobūdžio ir veikia, sukurdamos vaidinius, kurie veikia įtraukiančiai, sąlygodami subjekto interpretacinį veiksmą (Greimas, A. J., 2000). Manipuliacijos mechanizmo „varomoji jėga“, kalbant apie normatyvaus pobūdžio tikėjimus, slypi tame, jog šie sąlygos – rezultato logika paremti pasakymai subjekto kognityvinėje plotmėje atveria neigiamo rezultato išsipildymo tikimybę:

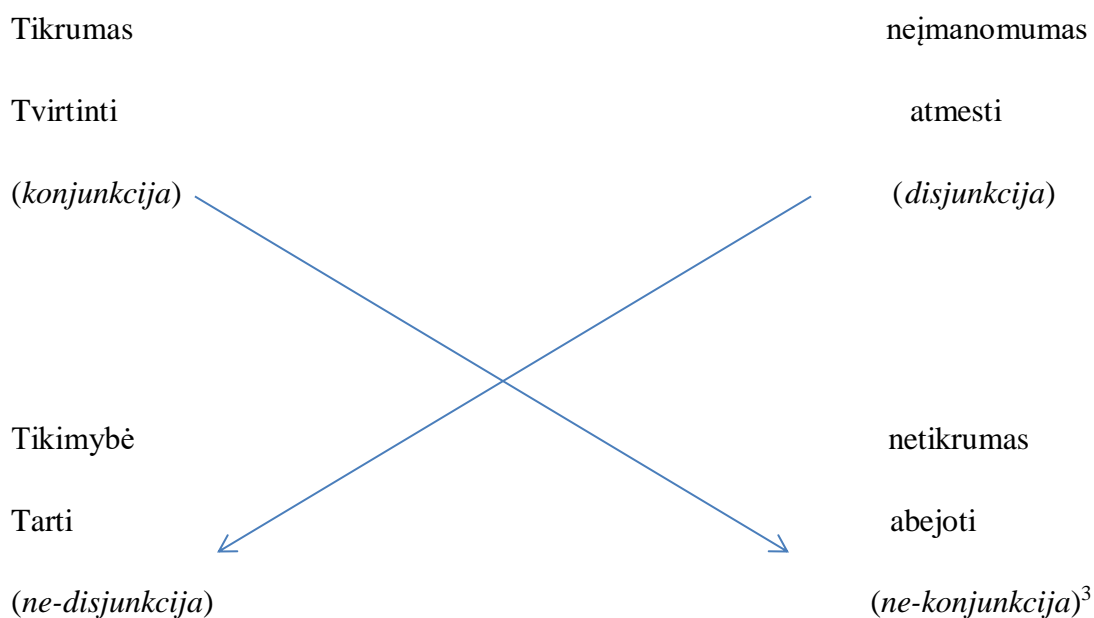
[prietarai – G.M.] yra paveikūs , atrodo: “o gal čia iš tikrųjų taip?”.<...> Nuojautų nėštumo metu nebuvo, daugiau baimės: ”o kas, jeigu?;

kažkiek mistiškumo visą laiką tvyro ore, kad pagalvoji: „O gal...? O gal čia tikrai kažkas yra?;

<...> nes atrodo nu, maža ką, o jeigu blogas ženklas?

Ši tikimybė, kurią pavyzdžiuose žymi dalelytė „jeigu“ arba modalinis žodelis „gal“, yra subjekto kognityvinėje plotmėje vykiančio episteminio akto prielaida. Episteminį aktą

galima apibūdinti kaip kognityvinių operacijų seką, kurios gale subjektas (sankcionuodamas) priima arba atmeta, tai, kas jam pasiūloma komunikacijos akto metu kaip tiesa, kitaip tariant, įvykdo tam tikrą tiesos (sakymo objekto atitikimo laipsnio subjekto kognityviniam univerusmui) identifikacinę operaciją (Greimas, A.J., 2000). Juk bet kokio elgseną norminančio tikėjimo, nepriklausomai nuo to, ar diskurse jis būtų išreikštas draudimo ar paliepimo forma, normatyvumas (veiksmingumas) tiesiogiai priklauso nuo to, ar juo patikima, ar ne. Būtent tai ir lemia, ar/kiek subjektas bus paveikus tikėjimo struktūros pagalba kuriamai manipuliacijai. Sprendimo lauką, kuris atsiveria, susidūrus su pasiūlytu sakymo objektu (šiuo atveju, sąlygos-priežasties pasakymu) galima atvaizduoti semiotiniu episteminių modalinių kvadratu:

Pažvelgus į normatyvių tikėjimų struktūrą, darosi aišku, jog ji numato dvi elgsenos strategijas – paklusti draudimui, išvengiant sankcijos arba nepaklusti ir būti sankcionuotam (numatomos grėsmės išsipildymas). Taigi, kognityvinei diskurso plotmei priklausanti binarinė episteminių kategorijų pora *tvirtinti/atmesti* ir užimanti viršutinę poziciją semiotiniame kvadrato, atrodo savaime numanoma. Anksčiau buvo minėta, jog, kalbant apie tikėjimų veikimą ir reakciją į juos, svarbus faktorius yra situaciškumas – norminančių draudimų aplinkybės. Pavyzdžiui, pasakojimo apie draudimą nėsčiaiajai eiti

³ Greimas, Algirdas, Julius, “Žinojimas ir tikėjimas: vienas kognityvinis universumas”, 2000, Baltos lankos, Nr. 12, p. 19, vertė R. Povilionis.

paskui karstą eigoje, šio draudimo vertinimas ir episteminė „stovėseną“ kito, visgi nėštumo būsenoje draudimas buvo priimtas ir įgijo /tikrumo/ statusą: „<...> dabar, kai pagalvoju, tai eičiau, bet tuo metu buvo taip jautru, kad tuo prietarų aš patikėjau“. Reakcija gali būti ir kitokia, pvz., draudimas nėščiajai tapti krikšto motina, sukėlęs diskurse pasireiškusią abejonę, galų galiausia įgavo /neįmanomumo/ statusą: „sveiku protu viską apmaščiau, kad čia tikrai yra nesąmonė ir, kad nėra pagrindo tikėt.“

Aukščiau pateiktas kvadratas svarbus tuo, jog sutalpina *žinojimo* ir *tikėjimo*⁴ kategorijas į vienos loginių operacijos sekos rėmus. Greimas tai atlieka atskirdamas *žinojimo* ir *tikėjimo* kategorijas, remiantis, atitinkamai, skirtingomis aletinių (būtinumo, galimumo) ir episteminių (tikrumo, tikimybės) modalumų kokybinėmis savybėmis (Greimas, A. J. 2000:26-27). Kognityvinėje plotmėje skirtis tarp *žinojimo* ir *tikėjimo* kategorijų aiškintina tuo, jog *žinojimo* struktūra reiškiasi kaip kategorinė, tuo tarpu, *tikėjimo* – kaip aproksimatyvi. Vienoks ar kitoks šios reiškos pobūdis priklauso nuo subjekto, kuris atlieka pasakymo vertinimą arba, Greimo žodžiais, „įkainojimą“ (ten pat). Tačiau šis „įkainojimas“ nepasireiškia tiesiog kaip du galimi opoziciniai taškai, bet kaip turintis tam tikrą spektrą, talpinantį visus taškus nuo „mažai tikėtina“ iki „labai tikėtina“. Siejant šią skirtį su aukščiau esančiu semiotiniu kvadratu, Greimas pažymi, jog prieštaravimo santykiai minėtame kvadrato reiškiasi kaip gradaciniai, o priešingybės santykiai laikytini jungties operacijų kraštutiniais taškais: „<...> galima daugiau ar mažiau /abejoti/, daryti daugiau ar mažiau tvirtą prielaidą (/tarti/), tačiau negalima daugiau mažiau /virtinti/ ar /atmesti/.“ (ten pat, 18).

Ši skirtis ir jos reiška kognityvinėje plotmėje atlikto tyrimo atžvilgiu pasirodė svarbi dvejose temose – kalbant apie nėštumo paviešinimą ir mitybos apribojimus. Šiose temose išryškėjo, jog kai kurios kategorinės draudimų sąlygos, reikalaujančios kategorinio vertinimo, jas įgyvendinant moterų veiksmuose pasireiškėdavo kaip aproksimatyvios. Tai reiškia, jog tam tikrų draudimų buvo laikomasi tik iš dalies, juos sušvelninant. Panašu, kad remiantis *tikėjimo*⁵ kaip aproksimatyviomis artikuliacijomis paremtos struktūros aiškinimu, galima pagrįsti:

- a) Paradoksalia pasirodančią situaciją, kai draudimo vienu metu yra ir laikomasi, ir nepaisoma. Tai galima paaiškinti tokia logika: kuo grėsmės

⁴ Tikėjimo terminas nurodo į kognityvinį veikimą, o ne į aptariamus sąlygos – rezultato pasakymus – G. M.

⁵ Tikėjimo terminas nurodo į kognityvinį veikimą, o ne į aptariamus sąlygos – rezultato pasakymus – G. M.

išsipildymas atrodo tikėtinesnis - tuo draudimo sąlygos išpildymas griežtesnis ir, atvirkščiai, kuo labiau abejojama grėsmės išsipildymo tikimybe - tuo laisviau laikomasi draudimo.

- b) Kodėl tas pats draudimas, visais atvejais postuluojančias tą pačią sąlygą, skirtingose patirtyse lėmė elgsenos variacijas.
- c) Draudimo intensyvumo mažėjimą individualioje patirtyje, kuris pasireiškė santykiyje tarp pirmojo ir paskesnių nėštumų.

Šios situacijos konkrečiau bus aptartos skyriuje „Dalinės įveikos strategijos: draudimų sušvelninimai“.

Pažymėtina, jog C. Lévi-Straussas tokį mąstymo būdą, kai požymio reikšminės opozicijos yra grindžiamos požymio kraštutiniu ir nepakankamumu (pernelyg, beveik), t.y., kai samprotaujama remiantis ne griežtomis opozicijomis, o požymio kokybės aproksimacija, laiko būdingu būtent mitiniam mąstymui (ten pat).

4.2. Tikėjimų įveikos strategijos

Šiame skyriuje bus nagrinėjami tikėjimų įveikos atvejai, kai tikėjimo manipuliacijos subjektas atmeta diskurse pasireiškusį draudimą.

4.2.1. Mitinių kontekstų sukeitimas

Ankstesniame skyriuje pateiktame pavyzdyje apie draudimą nėščiajai eiti į krikšto motinas, moteriai iškilo pasirinkimo, kaip elgtis problema. Iš jos pasakojimo aišku, jog krikštynose dalyvauti ji norėjo, tačiau, žinant minėtą tikėjimą, apėmė abejonės. Tai rodo, jog tikėjimas „suveikia“ suformuodamas grėsmės jausmą ten, kur jo anksčiau nebuvo. Moters pasirinkta strategija, kaip atsikratyti šios grėsmės pasakojime atsispindėjo šitaip:

<...> gūglinau ir radau straipsnių, kur yra apie šitą prietarą klausiami kunigų, ir kunigų atsakymas yra, kad čia yra visiška nesąmonė ir, kad čia prietaras, nereikia tikėt, žodžiu, pati bažnyčia netgi sveikina tokį dalyką, nes krikšto mama yra moteris, kuri laukiasi, reiškia, jinai yra pasiruošusi motinystei ir tuo pačiu gali kitaip žiūrėti į tą krikštą.

Ankstesniame skyriuje pateiktame pavyzdyje draudimas nėščiajai eiti į krikšto motinas buvo aiškinamas „sunešimo“ pavojumi – kažkuris vaikas, tikima, bus pasmerktas likti be dalios. Grėsmė laikoma vaiko mirtis, kuri semiotinėje struktūroje vaiko iškyla kaip antivertė, ir , kurios laikantis tikėjimo galima išvengti. Šiame pasakojime matyti, jog, susiklosčius tikėjimo nusakomai situacijai, iš karto aktualizuojasi minėtoji antivertė. Diskurse ji figūratyviai pasireiškia kaip abejonė ir nuogaštavimas dėl galimai pavojingos situacijos krikštynų metu („Mes iš karto pasakėm: „taip, būsim.“ O aš paskui vyrui sakau: „Bet, žinai, sako, kad negalima būt.“ Ir aš pati negaliu patikėt, kad tai sakau, bet aš apie tai galvojau.“). Iš to, kaip toliau buvo moters buvo sprendžiama susiklosčiusi situacija – ieškant informacijos, kalbantis su artimais žmonėmis ir galiausiai randant paaiškinimą, kuriuo remiantis draudimą galima atmesti, galima sakyti, jog veikimas, ieškantis būdų įveikti draudimą, pasireiškia kaip tam tikra pasipriešinimo draudimui strategija.

Įdomu, jog šiuo aptariamam atveju strategija, kuri buvo pasirinkta, yra susijusi su kita aktualia mitologine (ideologine) struktūra, savo kultūriniu svoriu galinčia konkuruoti su senojo lietuvių mitinio pasaulėvaizdžio kontekstu paremtais tikėjimais. Moters pasirinkimą dalyvauti krikštynose lėmė krikščionių kunigo nuomonė, anot kurios, nėščiajai krikštyti ne tik kad nedraudžiama, bet toks veiksmas netgi sveikintinas. Šiuo atveju, viena verčių sistema paremtam draudimui priešpastatoma kita verčių sistema, kurioje analogiškas veiksmas nėra draustinas, o analogiška situacija nėra laikoma pavojinga. Net nesigilinant į tai, ką apie nėščiosios tapimą krikšto motina išties sako krikščionių bažnyčia ir, ar išvis tokia situacija yra aptariama, svarbi yra pati kunigo figūra, dėl kultūrinio konteksto įgaunanti mitinį krūvį. Kunigas krikščioniškoje tradicijoje yra laikomas tarpininku tarp dievo ir tikinčiųjų, vadinasi, jis atstovauja Dievo valią. Tai, kad moteriai aktualu ir, apskritai, svarbu, kokia yra kunigo nuomonė ir, kad ji pasirenkama kaip kontrargumentas, leidžiantis atmesti draudimą nėščiai krikštyti, suponuoja tai, jog kunigo išsakoma nuomonė jau iš anksto priimama kaip teisinga, patikima, o į pačią kunigo figūrą investuojamas tam tikras *žinojimas*. Būtent šis *žinojimas* suteikia galią transformuoti ženklą (nėščia krikšto motina) reikšminį krūvį: vienoje pasaulėvaizdžio sistemoje siejama su neigiamomis prasižengimo, mirties ir nelaimės reikšmėmis, kitoje paverčia teigiamu, todėl leistinu veiksmu. Vadinasi, aptariamam atveju, draudimui, kuris kyla iš vienos ideologinės sistemos, įveikti buvo pasinaudota kita ideologine sistema (diskurse atstovaujama kunigo figūros), kurioje analogiškas veiksmas yra laikomas teigiamu ir net sveikintinu.

4.2.2. Individualaus apsisprendimo svoris

Kitokia draudimo įveikos strategija iškilo kitu atveju, kuomet besilaukiančiai moteriai taip pat teko susidurti su pakvietimu eiti į krikšto motinas, žinant aptariamą draudimą:

Dar sako labai geras ženklas nėščią krikštamotę turėt <...> nors kažkur buvau skaičius prietarą, kad nėščia negali krikštyti... bet aš atsižvelgiau į tą kitą, gerą prietarą, kad čia geras ženklas <...> esu linkus tuos geruosius ženklus perskaityt, o tuos bloguosius aplenkti „ai, čia tik prietarai“. <...> nors nėščia kai buvau, tai juodam katinui kelis kartus perbėgus, apsidairydavau, ar nieks nemato ir atbula pereidavau tą vietą. <...> nes atrodo, nu, maža ką, o jeigu blogas ženklas? Tai reikia ir save, ir vaiką pasaugot, gal ne tiek save, kiek dėl vaiko.

Čia pastebėtina kitokia veikimo strategija - moteris į tikėjimą reaguoja ne tik kad nepasiduodama manipuliacijai, bet tarsi atsakydama kontrmanipuliacija – rinkdamasi tikėti, kaip pati sako, gerais ženklais. Draudimas yra ne tik atmetamas, nepaisant jo sąlygos, bet renkamasi priimti ir pasikliauti tais tikėjimais, kurie pagal situaciją yra lemiantys ir pranašaujantys gera. Nėščioji, kuri kituose pavyzdžiuose buvo manipuliuojamasis subjektas, tampa manipuliuojančiu, o kartu prisiima ir lėmėjo vaidmenį, nes veikia pagal savo valią rinktis ir veikti būtent pagal palankius ženklus. Šioje vietoje svarbu pažymėti, jog, kai apsisprendimas atmesti kokį nors draudimą ar paliepiamą atitinkamai elgtis kyla iš vidaus, t.y. jam nereikia jokio išorinio pagrindimo ir moteris pati sprendžia, priimti/nepriimti draudimus, tai liudija didžiausią galią išsivaduoti iš manipuliacijos, kuria veikia tikėjimas versdamas prisiimti atitinkamas elgsenas įvairiose situacijose.

Visgi vertėtų atkreipti dėmesį į tai, jog ta pati moteris toliau tęsdama kalbą papasakojo apie tikėjimą, jog juoda katė, perbėganti kelią, reiškia blogą ženklą/pranašauja nelaimę. Ji siejo tikėjimo apibūdinamą situaciją su pavojumi („o jeigu blogas ženklas“), kuris potencialiai kyla vaikui („reikia pasaugot, maža ką“). Akivaizdu, jog ėjimas atbulam per tą vietą, kurioje perbėgo juodas katinas yra mitiniu normatyvumu paremto elgesio forma. Negana to, šiuo atveju, mitinis normatyvumas, panašu, yra prieštaraujantis socialiniam normatyvumui – elgsena, kurią diktuoja tikėjimas, viešai atliekama atrodo gėdinga („apsidairydavau, ar niekas nemato ir pereidavau atbulai tą vietą“).

Tam tikros krypties judėjimo arba tokio judėjimo simuliacijos yra būdinga mitinio veikimo strategija (pvz., tikėjimas, jog reikia batus prie lovos palikti atsuktus nosimis į

priešingą nei lovos pusę, kad liga pagalvotų, jog žmogus nuėjo priešinga kryptimi). Tokia panašių tikėjimų mitinė logika yra gana lengvai išlukštenama – tokias abstrakčias, bet žmogui nepalankias aplinkybes, kaip liga arba nelaimė yra linkstama antropomorfizuoti galėjimo judėti, sekti ar ateiti pas žmogų pagrindu, tokiu būdu randant būdą jų išvengti – nurodant priešingą judėjimo kryptį.

Svarbu yra tai, jog pasakojime tikėjimas apie juodą katiną, kaip blogo ženklo pasireiškimą, ir bandymą išvengti nelaimės apeinant atbulai katino praeitą vietą, pasirodė iškart po pasakojimo apie sąmoningą atsisakymą tikėti draudimu nėsčiajai krikštyti. Tai spalvingai iliustruoja, jog mitinis mąstymas reiškiasi kaip tam tikra specifinė protavimo forma, nepriklausoma nuo konkrečių turinių, tačiau nuolat besireiškianti žmogaus patirtyje – jei, vienu atveju, racionalaus protavimo pagrindu koks nors draudimas yra nuvertinamas ir atmetamas, pasielgiant priešingai, tai nereiškia „imuniteto“ ar absoliutaus gebėjimo nepasiduoti mitinio mąstymo logikai.

4.3. Dalinės įveikos strategijos. Draudimų sušvelninimai: *tikėjimo*⁶ aproksimatyvumas

Akstesniame skyriuje „Normatyvūs tikėjimai kaip manipuliacijos mechanizmai“ buvo užsiminta apie tokias subjekto veikimo strategijas, kurios elgsenoje reiškiasi paradoksaliai – iki galo nei priimant, nei atmetant draudimą. Šis paradoksas labiausiai išryškėjo temose apie nėsčumo paskelbimo laikotarpį bei mitybos apribojimus nėsčumo metu.

4.3.1. Trijų mėnesių riba

Laiko žymių sureikšminimas, būdingas mitiniam mąstymui, taip pat aktualus ir moters nėsčumo laikotarpiu, kuris, atitinkamai, yra skaidomas į laikotarpius, kurie

⁶ Turima omenyje kognityvinis veikimas, o ne aptariami sąlygos-priežasties pasakymai – G.M.

vertinami kaip sąlyginai pavojingesni arba saugesni vaisiaus gyvybei. Atlikto tyrimo metu paaiškėjo, jog šiuolaikinėje nėščiujų patirtyje šis periodas apima pirmuosius tris nėštumo mėnesius. Paklaustos apie tai, kiek ilgai moterys laukė prieš pranešdamos apie nėštumą šeimai ir draugams, absoliuti dauguma, t.y., visos vienuolika moterų interviu metu nurodė pirmų 3 mėnesių arba 12 savaičių laikotarpį, kurį reikia pralaukti prieš pranešant apie nėštumą aplinkiniams. Reikia paminėti, jog nėščiosios vyras ir, dažnu atveju, nėščiosios tėvai, t.y., pati artimiausia moterį supanti aplinka, nėra siejama su šiuo draudimu, jis pradeda galioti kalbant apie draugus, vyro šeimą, tolimesnius giminaičius, bendradarbius ir pan. Paklaustos, kiek ilgai moterys laukė prieš pranešdamos apie nėštumą aplinkiniams, moterys pateikė tokius atsakymus:

<...> sako, kad pirmus tris mėnesius labai pavojingas laikas vaisiui;

Mes vis tiek laukėm tų dvylikos savaičių, kad jau galėtumėm visiems saugiai sakyti;

Dvylika savaičių yra kaip saugumo garantas;

Išvis yra tokių nuostatų, kad žmonės stengiasi nesakyti pirmus tris mėnesius, nes baisu prisišnekėti;

<...> nežinau kodėl, bet galvoj tikrai buvo įsišaknijęs šitas [įsitikinimas], kad pirmus tris mėnesius niekam nei žodžio;

Laukti 12 savaičių liepė net gydytoja.

Šis laikotarpis laikomas pavojingu, nes moterų siejamas su didesne persileidimo galimybe. Tačiau loginis ryšys mezgamas tarp persileidimo pavojaus ir šio, konkretų laiko tarpą trunkančio, periodo moterų patirtyje buvo išreikštas skirtingai. Ypač svarbu pastebėti, jog kai kurios moterys šį pavojų minimu laikotarpiu yra linkę tiesiogiai sieti su nėštumo žinios paviešėjimu, kuomet pats paviešėjimo veiksmas suprantamas kaip keliantis grėsmę. Tai reiškia, jog nėštumo žinios išviešėjimas ir jos perdavimas kitiems suprantamas kaip pavojaus kūdikio gyvybei priežastis:

Išvis yra tokių nuostatų, kad žmonės stengiasi nesakyti pirmus tris mėnesius, nes baisu prisišnekėti;

Mes vis tiek laukėm tų dvylikos savaičių, kad jau galėtumėm visiems saugiai sakyti;

<...> nežinau kodėl, bet galvoj tikrai buvo įsišaknijęs šitas [įsitikinimas], kad pirmus tris mėnesius niekam nei žodžio.

Panašu, jog aptariant nėštumo paviešinimo klausimą minimu laikotarpiu, diskurse pasireiškė tikėjimas žodžių galia išprovokuoti, nulemti kokio nors nepageidaujamo įvykio išsipildymą. Frazologizmas „prisišnekėti“ nusako būtent tokį santykį tarp kalbos ir įvykio (kaip ir, pavyzdžiui, frazė „priešaukti nelaimę“). Tuo tarpu, frazė „saugiai sakyti“ leidžia teigti, jog pats sakymo veiksmas suprantamas, kaip galintis turėti saugų ir nesaugų pobūdį, remiantis atitinkamu laiko žymėjimu.

Senesniuose etnografiniuose šaltiniuose, pasakojančiuose apie nėščią moterį, nėščiajai svarbaus laiko žymėjimo samprata remiasi kiek kitokiu laiko skaidymu. Pagal ją nėštumas skiriamas į „negyvąją“ ir „gyvąją puses“:

Kūdikis iki pusai yra negyvas, o nuo pusės savaimė pats atgyja ir kruta. Tiktai prieš savaitę, o kartais už dienos prieš gimdymą apsigrįžta. Taip yra nuo Dievo. (E. Glemžaitė –Dulaitienė, S. Glemžaitė. 1946-53:10)

Kaip matyti, šie du laikotarpiai yra skiriami pagal vaisiaus judesių iščiose pradžia. Mitinėje plotmėje šis virsmas tarp negyvosios ir gyvosios pusių yra susijęs su vaiko sielos atkeliavimu į kūną:

Žvaigždei krintant, eina dūšia į moterišką kūdikiui, kuris jau pusę laiko išnešiotas. (Balys, J., 1951:20)

Visgi pagal tokį laiko padalinimą, panašu, jog aptariamasis trijų mėnesių laikotarpis, pasirodęs itin svarbus šiuolaikinėje nėštumo patirtyje, nėra susijęs su šiuo konkrečiu tikėjimu apie kūdikio sielos atėjimą į kūną. Tačiau J. Balio surinktuose nėščiųjų tikėjimuose pavyko atrasti užfiksuotą tikėjimą, kuris taip pat nurodo esant ryšį tarp kalbos ir poveikio nėščiosios kūnui:

Jeji moteris esti nėščia, bet to niekas nepastebi, tai jos pilvas būna nedidelis ir nekrinta į akis, bet jeji kaimynai sužino ir ima kalbėti, tada pilvas ima labai pūstis. Alunta, LTA 1948/247. (Balys, J. 1979:14)

Matyti, jog čia mezgamas tiesioginis ryšys tarp kalbos ir moters fiziologinės būsenos, t.y., kad šnekos gali priversti pilvą augti. Taip pat šiame tikėjime pasirodo kita sąsaja, susijusi ne su laiku, o su erdvės aspektu, tai – ryšys tarp nėščiosios rodymosi (kai nėštumo faktas tampa matomas kitiems) ir su tuo susijusios kitų galios jį paveikti. Tokia nėštumo viešumo baimė tiek laiko, tiek erdvės aspektu buvo akivaizdi vienos iš kalbintų moterų patirtyje. Ši situacija išskirtinė tuo, jog kalbinta moteris yra viešas asmuo, tad ji jau

savaime esanti didesnio aplinkos susidomėjimo objektas. Matyti, jog esant tokioje situacijoje, nėštumo išviešinimas pasirodo, kaip keliantis nesaugumo jausmą:

Aš bijojau, kad spauda labai greitai išsiaiškins. Dėl mano viešumo ir dėl mano veiklos aš labai pergyvenau, kad jie anksti išknis. Kad išknis tada, kai bus dar daug to nėštumo laiko likę. Tu niekad negali žinot. Ir per pirmus tuos tris mėnesius tu negali žinot, ar kažkas nutiks, ar nenuitiks. Ir vėliau negali žinot. Tam tikra prasme toks superviešumas, parašymas „Žmonių“ žurnale atrodo ne tai, kad neatsargumas, nu, bet nežinau... kol tu to vaiko neturi rankose, tu negali žinot, kad jis gimis sveikas. Niekada. Tai aš labai to bijojau, kad labai anksti išknis. Bet neanksti iškniso, kai buvo gal penki mėnesiai ar šeši. Buvau jau gerokai įpusėjęs nėštumą, tai buvo taip ramiau. <...> koncertams sąmoningai pasisiuvau platesnių suknelių, kad nereikėtų afišuoti to pilvo, kad visi matytų. Nepabrėžinėjau. Dabar galvoju, kad daryčiau kitaip. Bet gal tik dabar taip galvoju, kai nesilaukiu. Bet tada atrodė, kad ant scenos būnant norisi į tai neatkreipti dėmesio. Į sceną norėjosi eiti po platesniu siluetu pasikavojus.

Tokį patį ryšį galima atsekti ir moterų pasakojimuose apie nėštumą ir jo *rodymą/slėpimą* socialiniuose tinkluose, kurie dabar sudaro virtualią viešąją erdvę. Vienas netikėčiausių atradimų etnografinio tyrimo eigoje buvo sužinoti, jog *rodymo/slėpimo* perskyra, kuri atrodytų jau tapusi nereikšminga, kalbant apie žmonių gyvenimus socialinėje erdvėje, pasirodė itin svarbi nėštumo patirtyje. Absoliuti dauguma moterų teigė, jog, nors jos nėra prieš nėštumo viešinimą socialinių tinklų erdvėje, jei tai daro kitos moterys, tačiau pačios to niekad neviešintų. Nemaža dalis moterų teigė, jog tiesiog nėra linkusios afišuoti savo asmeninio gyvenimo viešai ir būtent tai yra priežastis, kodėl neviešintų ir nėštumo ar vaiko nuotraukų, tačiau kai kuriuose pasakymuose atsiskleidė ir tai, jog noras nerodyti gali būti motyvuojamas nužiūrėjimo baime:

O nuotrauka, tai <...> aš turbūt nedėčiau, asmeninis reikalas, gali galvoti, kad kas nors nužiūrės, ar panašiai, ypač, jei esi pasidaręs, kad visi mato tavo profilį;

<...> viešoj erdvėj nesidalinčiau <...> buvau įdėjęs baby shower⁷ nuotrauką, bet paskui išstryniau, nes, kam reikia, tas žino.

Diskurse pasirodęs nužiūrėjimo pavojus padeda paaiškinti, kokia yra nenoro rodytis tiek tiesiogiai kitų žmonių akivaizdoje, tiek per socialinių tinklų medijas, priežastis, remiantis mitiniu įsivaizdavimu. Šie pavyzdžiai implikuoja, jog ir virtuali socialinių tinklų erdvė pasirodo kaip tokia, kurioje pikta linkintys žmonės gali daryti neigiamą poveikį. Nenoras

⁷ Ang. Dažniausiai besilaukiančios moters rengiama maža šventė, artėjant nėštumo pabaigai. Jos metu paprastai būsimai mamai dovanojamos įvairios dovanos, susijusios su vaiko priežiūra. Į dabartinę globalią popkultūrą atėjusi iš JAV.

publikuoti kokią nors su nėštumu ir nėščiąja susijusią informaciją socialiniuose tinkluose, pirmiausia, siejamas su negalėjimu kontroliuoti, kas tą informaciją mato. Iš čia ir kyla nužiūrėjimo, t.y., pikta linkinčio žmogaus galios vien savo žvilgsniu pakenkti, prisaukti kokią nors nelaimę, baimė. Šioje situacijoje atsiranda ryšys su kitu mitine logika paremtu įsitikinimu, jog žmogų galima veikti per jo atvaizdą, t.y., kad nužiūrėti ką nors galima nebūtinai tiesiogiai, bet ir tarpininkaujant atvaizdui, šiuo atveju, nuotraukai, kuris reprezentuoja žvilgsnio objektą. Klaidinga būtų teigti, jog nėštumo slėpimą nuo socialinių tinklų erdvės galima paaiškinti vien tik iš mitinio įsivaizdavimo kylančiu normatyvumu, tačiau panašu, jog tam tikri, mitine logika paremti tikėjimai išties turi įtakos moters elgsenai, sprendžiant kada ir kam leisti žinoti apie nėštumą.

Įdomu, jog, kalbant apie informacijos, susijusios su nėštumu, viešinimą socialiniuose tinkluose, galima pastebėti, kaip prasilenkia socialinis ir mitinis normatyvumas. Interviu metu išryškėjo bendrai moterų deklaruojama nuomonė, jog su nėštumu ir naujagimių susijusios informacijos viešinimas virtualioje socialinių tinklų erdvėje nėra nepriimtinas („<...> jeigu tu džiaugiesi, tai kodėl gi ne.“), tačiau, tuo pačiu, visos nurodė, jog pačios tokios informacijos, ypač vaizdinės, nėra linkę viešinti. Panašu, jog į vaizdinę komunikaciją, kuri yra susijusi su nėštumu ir kūdikiu, žiūrima ypač atsargiai. Draudimas kalbėti apie nėštumą, pagal įsitikinimus, galioja tris mėnesius, tuo tarpu, vaizdinį pavidalą turinčios nėštumo informacijos sklaida vertinama su nepasitikėjimu ir daug labiau kontroliuojama visą nėštumo laikotarpį. Tam įtakos gali turėti ir tai, jog vizuali informacija, ypač, jei tai yra nuotraukos, paprastai gali būti nusavinama ir išsaugoma, o paskui netgi ir tiražuojama, vadinasi, gali lengviau ir greičiau plisti tarp žmonių.

4.3.2. Draudimų sušvelninimai trijų mėnesių laikotarpiu ir mitybos apribojimuose

Tyrimo eigoje pavyko užfiksuoti draudimų sušvelninimo pavyzdžių. Tai toks moters veikimo, apimančio kognityvinę ir pragmatinę plotmes, būdas, kai draudimo sąlyga yra išpildoma tik dalinai. Šiame skyrelyje panagrinėsiu, kodėl vienodai formuluojami draudimai ir įsitikinimai moterų patirtyje reiškiasi skirtingai, nuo ko galimai priklauso jų intensyvumas, intencionalus jų paisymas ar nepaisymas.

Polinkis į tokio pobūdžio elgseną labiausiai išryškėjo temose apie nėštumo laikotarpio mitybą bei nėštumo žinios paviešinimą, kas pastaruoju atveju ypač įdomu, kadangi ankstesniame skyriuje buvo minėta, jog draudimas kalbėti apie nėštumą pirmus 3

mėnesius vienokia ar kitokia forma buvo suformuluotas visų apklaustų moterų. Kalbant šiomis temomis visos moterys suformulavo daugiau mažiau bendrai žinomus (nuolat besikartojančius interviu metu) draudimus, apimančius minėtą trijų mėnesių laikotarpio draudimą bei įvairiausių mitybos apribojimus: draudimas valgyti žalią žuvį, pelėsinį sūrį, vartoti alkoholį ir pan., bet, tuo pačiu metu, išryškėjo ir skirtingo intensyvumo draudimų nuvertinimas subjektyvioje patirtyje. Reikėtų pažymėti, jog su tam tikrų maisto produktų vartojimu susiję draudimai yra siejami su infekcijos tikimybe, kuri, atitinkamai, gali išprovokuoti persileidimą ar kūdikio mirtį vėlesniuose nėštumo mėnesiuose. Taigi, čia kaip ir kitose temose, esminė grėsmė yra kūdikio mirtis, tačiau panašu, jog su maistu susiję draudimai, tiksliau, jų numatoma grėsmė, pasirodo kaip spektrinio pobūdžio. Tai reiškia, jog mirtis pasirodo kaip kraštutinis grėsmės pasireiškimas, iki kurio seka didėjančio grėsmingumo pasekmės.

Grįžtant prie draudimo pasakoti apie nėštumą pirmus tris mėnesius, reikia pažymėti, kad dalis moterų įvardijo, jog laikėsi šio įsitikinimo ir laukė būtent tokį laiko tarpą prieš pradėdamos dalintis žinia, tačiau kitos nurodė šį laikotarpį sutrumpinusios:

*Pirmam pranešiau vyrui ir tėvams, tą pačią dieną. Paskui broliui, nors buvo tik kelios savaitės. <...> Geriausiai draugei irgi labai anksti pasakiau. Man buvo baugu tų trijų mėnesių dėl persileidimo, bet trijų mėnesių neišlaukiau. Draugėms pradėjau sakyti, kai buvo **link dviejų mėnesių**;*

*Nebuvo tokio jausmo, kad reikia laukti 3 mėnesius <...> su pirmu vaiku buvo **septynios savaitės**, kai pasakėm tėvams. <...> Draugėms anksti pasakiau, nes kartu laukėmės. <...> kad reikia slėpti neįaučiau.*

Iš šių pavyzdžių galima pastebėti, jog draudimas skelbti apie nėštumą iki trečio mėnesio pabaigos nebuvo visiškai atmetas, nes visos moterys nurodė, kai kuriais atvejais ir sukonkretindamos, jog kažkoks laukimo periodas buvo, visgi trijų mėnesių nesiekė. Tai įdomūs atvejai, kadangi moteris savo elgesiu, paradoksaliai, kartu ir paiso (laukdama tam tikrą laiko tarpą), ir nepaiso (pralaukiamas laiko tarpas yra trumpesnis) draudimo. Analogiška situacija atsiskleidė kalbant apie su mityba nėštumo metu susijusius draudimus:

*<...> alkoholis, rūkymas – tabu, nors pirmo nėštumo metu **kažkiek leisdavau sau alaus**;*

*Atseit, pelėsinio sūrio negalima, bet vis tiek valgydavau, nors ir **stengdavausi nedaug**;*

Kai Antano [trečio vaiko – G.M.] laukiausi, žalią žuvį, netgi žalią tuną valgiau, nors tai nerekomenduojama;

<...> [pirmo nėštumo metu – G.M.] nustojau valgyt žalią žuvį, sūrius <...> trečio nėštumo metu jau net sušius valgiau, su kiekvienu vaiku plėtėsi ribos to, ką sau leidžiu;

*Valgydavau **daugiau cukraus nei leisdavo** ginekologė <...> būdavo tikrai daugiau nei vienas desertas per savaitę;*

*Tiramisu, sužinojau iš pažįstamų, kad negerai. Nors **kardinaliai neatsisakiau**;*

Žinai, aš mėgstu labai sūdytus..ir mėsą, turiu omeny, ir kiaušinius, ir tą patį pelėsinį sūrį <...> aš juos valgiau, nors pirmais nėštumais privengdavau. <...> su pirmais dviem tikrai būdavo didesnis dėmesingumas „to, ano negalima“, prisilaikydavau, dabar man tai ne visai patinka;

Sumažinau kavos, juodos arbatos. Čia su pirmu vaiku.

Aiškliai galima pastebėti tokią tendenciją, jog su mityba susijusių draudimų intensyvumas asmeninėje moters patirtyje slopsta didėjant sėkmingų nėštumų skaičiui, t.y., jeigu pirmo nėštumo metu pavyksta išnešioti ir pagimdyti sveiką vaiką, tai sekančiais nėštumais į įvairiausius draudimus žiūrima kur kas laisviau. Kitas svarbus aspektas yra tai, jog visi su maistu ir mityba susiję potraukiai, kurie iš esmės instinktyvūs, nėščiujų dažnai yra suvokiami kaip tam tikri kūno signalai, reiškiantys organizmo arba kūdikio norus. Tokia interpretacija moters patirtyje ypač ryški kalbant apie kai kuriais nėštumo periodais užėinančius specifinius, intensyvius gustatyvinius potraukius (interviu metu ne kartą buvo paminėtas angliškasis terminas *cravings*, nusakantis būtent su nėštumu siejamą selektyvinio alkio pasireiškimą), kurie dažniausiai pasireiškėdavo kaip stiprus noras valgyti tai, kas paprastai laikoma „nesveiku“ maistu ir, kurio paprastai yra vengiama: greito maisto restoranų maistas, bulvių traškučiai, riebus bulviniai patiekalai ir pan.

Aš tada [antro nėštumo metu – G.M.] supratau, kas yra tie cravings. Man tikrai norėdavosi labai nesveikų dalykų. Buvo dvi savaitės, kai buvau visiškai priklausoma nuo kiaušinių. Tada įtariau, kad laukiuosi berno. Užpilami makaronai, kiaušiniai, burgeriai, čipsai... Su mergaitėm [turima omeny pirmasis nėštumas – G.M.] buvo kaip įžeidimas valgyt „Makdonalde“, o su Antanu – visai ne. <...> Kai pagimdžiau Antaną du mėnesius kiekvieną vakarą suvalgydavau po dvi porcijas „Pols“ ledų su karameliniu glaistu. Man atrodydavo, kad mano kūnas maitina, tai jis žino, ko jis nori. Kai žindžiau mergaites, labai valgydavau sūrio lazdeles. Čia, šitoj vietoj, gal tikrai kūnas sako... kalcis ir panašiai...;

Būdavo, kad patį riebiausią pyragą nusipirkdavau, nes mums galima. Buvo pasiteisinimas, kad vaikas prašo;

Norėjosi labai bulvinių patiekalų, tai sakė bendradarbė „leliukas nori“.

Šie nėštumo metu kylantys potraukiai dažniausiai interpretuojami kaip „teisingi“, t.y., atskleidžiantys, ko iš tikrųjų kūnui ar kūdikiui „reikia“, net jeigu tai prieštarauja kokiems nors nėščiujų mitybos nurodymams, aplinkinių, draugių, gydytojų patarimams. Šiuo atveju, kūniškas, iš vidaus kylantis potraukis, kartais sulyginamas su iščiose augančio kūdikio norais, yra svarbesnis iš išorės primetamų draudimų atžvilgiu. Su maisto produktais susiję draudimai moterų patirtyje buvo suprantami nevienareikšmiškai. Kai kurios moterys, remdamosi iš įvairių šaltinių gautomis žiniomis, bandė kiek įmanoma aiškiau artikuliuoti tiesioginius ryšius tarp vartojamuose produktuose esančių medžiagų veikimo nėščiosios kūne ir poveikio vaisiaus vystymuisi, tokiu būdu racionalizuodamos draudimus, tačiau kitos juos priėmė kaip tam tikras nusistovėjusias nekvestionuojamas normas ir tiesioginis ryšys tarp tam tikrų maisto produktų vartojimo ir galimo poveikio priešastiniu buvo laikomas savaime, kas nurodo būtent į mitinio mąstymo logiką.

Grįžtant prie kalbos apie draudimų nuvertinimo motyvus, išryškėjančius subjektyvioje nėščiosios patirtyje, vis vien išlieka klausimas, kodėl jų raiška žiūrint į bendrą patirčių diskursą yra skirtinga. Tai priešastys, susijusios su skirtinga kiekvienos moters pasaulėjauta ir suvokimu, kurios gerokai peržengia atlikto etnografinio tyrimo ribas. Tačiau, semiotinė analizė gali padėti paaiškinti bent jau tai, kad įvairūs draudimai subjektyviose patirtyse reiškiasi skirtingu intensyvumu. Draudimo vertinimo skalė diskurse varijuoja nuo įvertinimo („griežtai atsisakiau“, „tabu“, „galvoj tikrai buvo įsišaknijęs šitas [įsitikinimas], kad pirmus tris mėnesius niekam nei žodžio“) iki nuvertinimo („net žalią tuną valgiau“, „net sušius valgiau“, „Nebuvo tokio jausmo, kad reikia laukti tris mėnesius“), tiek kalbant apie asmeninės patirties kismą pirmojo ir sekančių nėštumų metu, tiek vertinant grėsmės tikėtimumo variacijas skirtingose patirtyse. Kaip minėta ši skalė nėra griežtai kategoriška, o aproksimatyvi, kas diskurse taip pat pasireiškė ir neapibrėžtais kiekybiniais prievaisiais kaip: *kažkiek, nedaug, daugiau*, bei neapibrėžtais, laiką nusakančiais prievaisiais: *labai anksti, anksti* ir pan. (neapibrėžtuosius kvantitatyvus Greimas taip pat sieja su skirtimi tarp kategoriškumo ir aproksimatyvumo (Greimas, A. J. 2000)).

Tokius atvejus, kai draudimo sąlygos išpildymas yra sušvelninamas, tačiau iki galo neatmetamas, galima apibūdinti, kaip dalinę tikėjimų įveiką. Tai reiškia, jog draudimo

sąlygojamas normatyvumas elgesyje yra sušvelninamas. Šis sušvelninimas dažniausiai yra motyvuojamas tuo, jog:

- a) Kalbant apie draudimus susijusius su maisto produktais, iš vidaus kylančiam potraukiui tam tikriems maisto produktams, kuris moters patirtyje reiškiasi ir yra interpretuojamas remiantis psichologiniais-fiziologiniais veiksniais („kūnas žino, ko jam reikia“), arba mitiniu įsivaizdavimu paremtu suvokimu, jog tai iščiose esantis kūdikis veikia motinos kūną pagal savo norius („vaikas prašo“), yra teikiama pirmenybė iš išorės ateinančių draudimų atžvilgiu. Šie potraukiai yra paprastai interpretuojami kaip natūralūs, instinktyvūs, todėl ir teisingi, tokie, kuriems pasiduoti galima, bent jau iki tam tikros ribos. Įdomu pastebėti, jog, kai draudimo sušvelninimas vyksta remiantis mitiniu įsivaizdavimu apie kūdikio veikimą pagal savo norus motinos kūne, tai draudimas, kuris veikia mitinės logikos pagrindu, yra švelninamas taip pat remiantis mitine logika. Vadinasi, mitinis mąstymas kartais tarnauja ir mitinio normatyvumo įveikai. Tai reiškia, jog mitinis mąstymas nebūtinai turi veikti norminančiai ir ribojančiai žmogaus veiksmus ir mąstymą. Jis veikia atvirkščiai, kai juo remiantis leidžiama sau atmesti ar bent sušvelninti kai kuriuos draudimus,.
- b) Visgi, kalbant apie trijų mėnesių laukimo laikotarpį prieš paviešinant nėštumą, nėra aišku, kokios galėtų būti šio draudimo sušvelninimo priežastys. Tyrimo metu paaiškėjo, jog šio draudimo laikymuisi arba jo sušvelninimui įtakos gali turėti persileidimo patirtis. Moterys, kurių patirtyje jau yra įvykusi pačios didžiausios grėsmės realizacija, į įvairius draudimus reaguoja atsargiau, griežčiau jų laikydamosi. Tuo tarpu, tokios patirties neturinčios moterys gali būti labiau linkę šį draudimą nuvertinti.

4.4. Pozityvaus poveikio strategijos. Daiktai kaip gerų linkėjimų tarpininkai

Iki šiol buvo aptarti atvejai, kurie nurodė, kaip nėščiosios patirtyje reiškiasi manipuliacija ir kaip į ją reaguoja nėščioji – atmesdama, atmesdama tik dalinai ar priimdama tikėjimo formuluojamą sąlyga. Tačiau interviu metu pavyko užfiksuoti ir tokių atvejų, kuriuos būtų galima pavadinti pozityvaus poveikio strategijomis, kurių šaltinis yra

pati nėščioji. Du esminiai šios manipuliacijos bruožai, kuriuos pavyko užfiksuoti, yra tai, jog ši manipuliacija siekia teigiamo poveikio ir tai, jog naudoja įvairius figūratyvius objektus kaip tarpininkus. Tai reiškia, jog nėščioji veikdama savo naudai – norėdama užsitikrinti lengvą nėštumą ir/ar gimdymą, laimę būsimam kūdikiui – suteikia konkretiems daiktams ypatingą galią veikti žmones ir ateities įvykius. Šie tikėjimai dažniausiai remiasi tuo, jog kokiam nors konkrečiam daiktui suteikiama ypatinga reikšmė ir galia veikti pozityviai. Pasirinkome pailustruoti du mūsų užfiksuotus atvejus, kuriuose poveikio siekiama, pasitelkus konkrečius daiktus, kuriems suteikiama ypatinga galia.

Tokio pobūdžio manipuliacijos intencionalumas atsiskleidė interviu su viena iš apklaustų moterų metu. Jis nebuvo susijęs su vienu konkrečiu daiktu, bet su veikla, mezgimu, kurios eigoje atsirasdavo daiktai, kuriems moteris teikė ypatingą reikšmę. Nors mezgimas buvo jos mėgstama veikla ir iki nėštumo, tačiau nėštumo metu mezgami daiktai buvo dar ir papildomai įreikšminami, paverčiant juos besilaukiančios moters intencijų tarpininkais - tikint jų galia teigiamai veikti vaiką, kuriam šie daiktai buvo skirti:

Man tai buvo svarbi veikla viso nėštumo metu. Aš mezgiau kaip beprotė rūbus vaikams. Mezgiau savo vaikui, mezgiau draugių vaikams, kurios laukėsi. <...> Su kiekviena išmezgta akim dėjau linkėjimus ir būriau laimę tam žmogui. <...> iki šiol palankynoms stengiuosi nešt savo megztus rūbus ir priburt. <...> Labai negailėjau gražių raštų, labai stengiausi. Labai norėjosi padaryt gražius daiktus.

Iš šio pavyzdžio matyti moters siekis daryti teigiamą poveikį būsimam savo vaikui, o kartu ir kitų pažįstamų moterų vaikams, kuris remiasi iš mitinio mąstymo kylančiu suvokimu, jog daiktas gali būti sėkmės ir laimės šaltinis, o kartu ir laiduoti galimybę veikti kitus. Taigi, šiuo atveju nėščioji yra absoliutus manipuliacijos šaltinis, kadangi ji stengiasi ne vien paveikti daiktu, bet kartu yra ir to daikto kūrėja.

Kitas užfiksuotas atvejis atskleidžia ne tiek manipuliacijos intencionalumą, bet kaip subjektyvioje patirtyje mezgamas ryšys tarp daikto ir teigiamo poveikio, o kartu ir tai, kaip šis ryšys iš individualaus potencialiai tampa kolektyviniu.

Vienas iš įdomiausių atvejų viso etnografinio tyrimo metu, ko gero, buvo „sėkmės kojinyčių“ istorija, kurią papasakojo viena iš kalbintų moterų. Pirmojo nėštumo metu nėščiosioms skirtų kursų metu ji gavo dovanų vilnones kojinytes, kurios užmaunamos kūdikiui vos gimus. Pasak moters, tuos kursus vedusi moteris paliko jai didžiulį įspūdį ir suteikė daug pasitikėjimo savimi viso nėštumo metu, net ir atėjus laikui gimdyti, tai

nesukėlė didesnio nerimo ar baimės: „Labai nuramino ta moteris, kažkokius stebuklus padarė“. Pirmasis gimdymas praėjo labai lengvai: „Labai gerai sekėsi gimdyt pirmą kartą. Pagimdžiau ir buvo toks jausmas, kad dar gimdyčiau.“ Tokį lengvą gimdymą moteris vėliau susiejo su, jos žodžiais, turėtomis sėkmės kojinytėmis. Šią sąsają tarp lengvo gimdymo patirties ir sėkmės kojinyčių vėliau liudija tai, kad sėkmės kojinytes turėti buvo svarbu turėti ne tik sekančių savo gimdymų metu, bet jos taip pat buvo siūlomos gimdyti besiruošiančioms draugėms ir giminaitėms. Kadangi dalis tyrimui interviu davusių moterų buvo tarpusavyje pažįstamos, kitos moters pasakojime pavyko užfiksuoti tikėjimą tų pačių kojinyčių talismaniška galia:

<...> dar va toks keistas prisiminimas iškilo: mūsų bendra draugė su Aiste, Asta, jinai pirma gimdė, nes mes penkios laukėmės <...>. Ir jinai man kažkaip man prasitarė apie vilnonės kojinytes, kai tik gimsta vaikelis ir jas apmauna, ir jinai man kažkaip davė tas kojinytes kaip sėkmės... nu, sako, kad tau sėkmingam gimdymui. Tai aš paėmiau, per daug apie tai negalvodama, bet, kai aš laukiausi su antru, aš jos pati prašiau tų kojinyčių: „turi dar tas kojinytes, kurios neša sėkmingą gimdymą?“ <...> susitikdavom ir aš vis tai pamiršdavau pasakyt, ar jas pasiimti ir aš sakiau: „Asta, kad tik aš nepagimdyčiau be kojinyčių“, šitą tai aš labai prisimenu. Aš galvoju, kad čia gal ir mano pačios susikurtas prietaras, na, ne prietaras, bet..

Šis atvejis turbūt vienas iš unikaliausių, užfiksuotų viso tyrimo metu. Jis atskleidė kaip moters patirtyje susiformavo naujas subjektyvus įsitikinimas, paremtas individualiu išgyvenimu ir tiesiogiai susiejęs turėtą ypatingą daiktą ir lengvo gimdymo patirtį, tokiu būdu į minėtą daiktą investuojant tam tikrą magišką galią veikti gimdymo eigą. Tačiau šis iš subjektyvios patirties kilęs tikėjimas vėliau buvo perduodamas ir kitoms moterims, kurios jį priėmė, t.y., tikėjo kojinyčių galia palengvinti gimdymo eigą. Tai matyti iš antrosios moters pasakojimo, kuriame ji pabrėžė, jog sėkmės kojinyčių turėjimas gimdymo metu jai buvo svarbus („Asta, kad tik aš nepagimdyčiau be kojinyčių“, šitą tai aš labai prisimenu.“).

Čia reikėtų dar kartą reikėtų akcentuoti nėštumo kursų metu patirto pozityvaus emocinio poveikio svarbą, kurios intensyvumas moters sulygintas su stebuklingu („taip nuramino, kažkokius stebuklus padarė“). Panašu, jog būtent šio teigiamo emocinio krūvio tarpininkas bei nešėjas ir buvo vilnonės kojinytės, gautos tų pačių kursų metu. Kadangi vilnonės kojinytės buvo turimos ir gimdymo, kuris praėjo labai lengvai, todėl buvo įvertintas kaip teigiama patirtis, taigi šios abi patirtys buvo susietos per kojinytes. Anksčiau ne kartą minėjome, jog maginio mąstymo kontekste asociatyvumas remiasi

dviem pagrindiniais gretinimo laike ir panašumo principais, bet panašu, jog šiuo atveju sąsajos užmezgimą lemia patirčių sulyginimas emocinėje plotmėje. Stiprus teigiamas išpūdis patirtas nėštumo kursų metu tapo prilygintinas lengvo gimdymo patirčiai. Šio ryšio jungikliu tapo vilnonės kojinytės, kurios gimdymo metu dalyvavo reprezentuodamos ankstesnę teigiamą emocinę patirtį. Taigi, matome, jog sąsajos, šiuo atveju, veikia per jausminę plotmę, gretinant ne pačius įvykius tarpusavyje (kaip, pavyzdžiui, sapnų atveju), bet jų emocinio krūvio panašumą.

Kitas labai svarbus šios istorijos aspektas yra tai, jog ji leidžia fiksuoti, kaip asmeninis tikėjimas, t.y., subjektyvios patirties kontekste suformuotas ryšys tarp materialaus daikto ir galėjimo daryti teigiamą įtaką, pamažu yra objektyvizuojamas. Šis su kartu su daiktu perduodamas subjektyvus ryšys, jį priimančiam pradeda atrodyti objektyviai. Iš antrosios moters pasakojimo matyti, jog pirmojo nėštumo metu ji tarsi pernelyg nesureikšmino tų kojinyčių, tačiau antrojo nėštumo metu jų jai jau primygtinai reikėjo. Įdomu, pastebėti, jog antrosios moters pasakojime nebuvo akcentuota, jog kuris nors iš jos gimdymų (abiejų metu turėjusi „sėkmės“ kojinytes) būtų buvęs ypatingai lengvas. Visgi kojinytės, liudijančios kitos moters sėkmingą gimdymo patirtį, laidavo tikimybę, kad jų turėjimas gimdymo metu gali lemti lengvesnį gimdymą ir to užteko, kad būtų patikėta jų stebuklinga galia. Vadinasi, užtenka diskurse artikuliuoti tikimybę, kuri kognityvinėje plotmėje subjektą pradeda veikti manipuliatyviai. Šiuo atveju mažesnis ar didesnis, visai nesvarbu, tikėjimas sėkmės kojinyčių galia paveikti gimdymo eigą pozicionavo jas kaip trokštamą objektą.

Kalbant apie tai, kaip formuojasi įvairiausi tikėjimai, „sėkmės kojinyčių“ atvejis yra pakankamai reliatyvus, kadangi liečia mažą skaičių žmonių. Visgi šis atvejis atskleidžia keletą svarbių dalykų:

Pirmiausia, tai, jog pati nėščioji pasirodo ne vien kaip įvairiausių jai skirtų tikėjimų objektas, tačiau ji ir pati kuria tam tikrus įsitikinimus, susijusius su gera lemiančiais daiktais. Šis pavyzdys atskleidžia, koku principu su-objektyvinama subjektyvi ir individuali patirtis, t. y., kaip gimsta tikėjimai.

5. Sapno patirtis ir mitinio mąstymo logika.

Sapnų tema tyrinėjant nėštumo patirtis pasirodė gana problemiška. Iš vienos pusės, didžioji dalis kalbintų moterų, paklaustos, ar bendrai yra linkę atkreipti dėmesį į

savo sapnus, nurodė, jog sapnai joms yra svarbūs, jos bando suprasti, ką jie galėtų reikšti. Kai kurios moterys netgi pažymėjo, jog nėštumo metu sapnuodavo daugiau nei įprastai ir intensyvesnių sapnų. Visgi, surinkti konkrečių sapnų siužetų sekėsi sunkiai ir visa medžiaga, susijusi su sapnų tema yra labai fragmentiška. Nors joje ir buvo užfiksuoti keletas itin įdomių motyvų, tačiau dėl sapno turinio nuoseklumo stokos tiesiog negalimų panaudoti platesnei analizei. Jeigu moteris iki nėštumo buvo linkusi sureikšminti sapnus ir galimas jų reikšmes, tai tokia pati tendencija pasireiškė ir nėštumo metu, nepaisant to, jog dėl fiziologinių priežasčių, ypač į nėštumo pabaigą, kai kurios moterys nurodė, jog miegas buvo sutrikęs, o sapno būseną buvo pasiekama retai arba jos išvis nebūdavo. Tendencija sapną laikyti savaime reikšmingu išliko, net ir tokiais atvejais, kai sapnai ir jų turiniai nebūdavo prisimenami („Aš kažkodėl manau, kad buvo ypatingų sapnų, tik aš neprisimenu“).

Kokią medžiagą naudoti darbui, o kurios visgi neįtraukti rinkausi pagal tai, ar sapnas nėščiosios patirtyje įreikšminamas per mitinį mąstymą, apie kurį liudija pačios moters pateikiama sapno interpretacija. Pavyzdžiui, pavyko užfiksuoti porą atvejų, kai moterys nėštumo metu pakartotinai sapnuodavo sapną, kuomet vietoj vaiko pagimdo gyvūną arba vaiką su gyvūno galva. Nors tai ypač įdomūs, su mitiniais įvaizdžiais susiję turiniai, tačiau galiausiai mano atliekamai analizei jie pasirodė netinkami, nes: a) sapno turinio prisiminimai buvo gana fragmentiški (nei viena negalėjo prisiminti, kokio gyvūno galva buvo ant vaiko kūno, ar skirtingais kartais tai buvo to paties ar skirtingų gyvūnų galvos ir pan.); b) žmogaus kūno su gyvūno galva įvaizdis yra labai archajiškas ir pasklidęs daugelyje kultūrų, tad bandyti konkretizuoti tokio pločio kultūrinį kontekstą jau būtų atskiras tyrimas; c) sapnas neiššaukė jokios reakcijos kognityvinėje ar pragmatinėje plotmėje (ar tai būtų būdas sapną neutralizuoti ieškant jam kokių nors paaiškinimų, ar darant kokius nors pragmatinius veiksmus, stengiantis panaikinti sapno sukeltą būseną ir užkirsti kelią sapno pasikartojimui), jausminėje plotmėje šie sapnai taip pat neturėjo didelės įtaigos, taigi nesusiformavo jokia interpretacija apie sapno reikšmę.

Svarbiausi aspektai, kuriuos reikia paminėti ir atskleisti kalbant apie nėščiosios santykį su sapnais yra šie:

- Sapnas gali reikštis kaip erdvė, kurioje susiformuoja ir pasireiškia grėsmės, kylančios moteriai ir jos vaikui. Sapnų turiniai dažnai priimami

kaip pranašiški ženklai, kurie gali pranešti tiek apie blogus, tiek apie gerus įvykius.

- Šie sapnai-ženklai nėščiosios patirtyje gali būti įreikšminami arba retrospektyviai (susiejant įvykį su jau sapnuotu sapnu) arba prospektyviai (sapnas laikomas ženklu, kuris praneša apie tai, kas gali įvykti ateityje).

5.1. Sapnas kaip grėsmės šaltinis

Norint trumpai apibrėžti sapno ir mitinio mąstymo santykį mūsų aptariamoje temoje, reikia paminėti tai, jog sapno sąsajos su tikrove ir jos įvykiais yra mezgamos mitinio mąstymo principu – susiejant sapną su tikrove panašumo arba gretimumo laike principu. Tyrimo metu užfiksuota, jog nėštumo metu arba likus trumpam laikui iki gimdymo sapnuojami sapnai, kuriuose moteris matė save besilaukiančią, kuriuose buvo mažas vaikas ir, kuriuose ji buvo motina, ne tik, kad buvo tiesiogiai siejami su tikrovės patirtimis, bet kartu ir buvo suprantami kaip pranašiški, įspėjantys ir nurodantys tam tikrus įvykius ar situacijas, susijusias su būsimu vaiku. Kalbantis apie sapnus su moterimis, tapo aišku, jog sapnas, panašiai kaip aptariami tikėjimai, gali veikti kaip grėsmę sukuriantis mechanizmas. Sapną, ypač blogą, problemine patirtimi nėščiosios patirtyje daro tai, jog jis dažniausiai rodydamas kažkokį nemalonų, baisų vaizdinį, paprastai susijusį su vaiku iškilusiu pavojumi, išprovokuoja grėsmės jausmą, bet, priešingai nei tikėjimas, nenurodo, kaip elgtis, kad grėsmės būtų išvengta. Sapno kaip grėsmės šaltinio patirtis ryškiausiai atsiskleidė vienos moters patirtyje, kadangi keli pasikartojančio siužeto, susijusio su nėštumu ir motinyste, sapnai kartojosi ne kartą, sukeldami intensyvų baimės ir neramumo jausmą.

Vienas sapnas, aš jį dar sapnavau prieš nėštumą, o kai laukiausi, tai irgi sapnavau, kad aš pagimdau mažytį vaikutį ir aš jį kažkur, ar tai padedu ir tada gyvenu savo gyvenimą. Ir tada kažkuriuo momentu aš prisimenu, kad turiu vaiką ir tada mane suima panika, skausminga panika, kad gal jis jau nebegyvas ir aš tada bėgu žiūrėti visa drebėdama „juk aš palikau savo vaiką“ ar jisai dar gyvas... kad jis nevalgęs. Kiekvieną kartą vis atsirasdavo tokių, kad jis tarsi nepamaitintas, tas vaikutis. <...> šitas buvo pasikartojantis netgi ir nėštumo metu. Kad aš tarsi mama, kuri paliko vaiką, aš jį pamiršau. Man buvo šitas didžiausias... kad aš turėjau tą vaiką kurį

laiką, tam tikrą laiką aš jį pamiršau, o paskui prisiminiau. Tai šitas buvo labai ryškus <...> aš visada galvodavau, ar aš apskritai galėsiu pastoti ir, ar galėsiu išnešioti, nes tas sapnas [apie paliktą vaiką – G.M.] man iš tikrųjų labai nepatiko iki nėštumo ir nėštumo metu apie tą pamirštą vaikutį. Aš po jo labai blogai jausdavausi, mane apimdavo daug tokios neigiamos energijos, nes iki nėštumo aš galvodavau, kad aš gal negalėsiu išnešiot, o po nėštumo, kad tas vaikutis susirgs... „kas dabar čia bus“.

Svarbu pastebėti, jog tas pats sapno siužetas kartojosi nemažai kartų per gana ilgą laiko tarpą - iki pastojant ir nėštumo metu, tai sustiprino neigiamą jo įspūdį, o kartu ir grėsmės įtaigą moters patirtyje. Kaip matyti, visos grėsmės, su kuriomis sapnas buvo siejamas, susiję su grėsme būsimo kūdikio gyvybei. Jos eigoje pasireiškė kaip sapno patirties išprovokuota baimė negalėti pastoti, baimė negalėti išnešioti kūdikio, o vėliau, kaip baimė dėl kūdikio sveikatos. Jei pažvelgsime į nėščiosios patirtyje įvairiai besireiškiančias grėsmes naratyvinėje schemoje, tai jas visas, galiausiai, galima suvesti į pagrindinę *antivertę* - kūdikio mirtį. Visos trys grėsmės – negalėjimas pastoti, negalėjimas išnešioti vaiko ir vaiko sveikatos problemos – yra susiję su mirties kategorija. Kad būtų lengviau visas tris baimes susieti semantiškai, į mirties kategoriją reikia pažiūrėti per jos santykį su gyvybe; mirtis kaip visiškas gyvybės nebuvimas. Tokiu atveju, negalėjimas pastoti (pradėti gyvybę) pasirodo kaip negalėjimas nutraukti visiškos gyvybės nebuvimo būsenos, negalėjimas išnešioti kūdikio – kaip negalėjimas išlaikyti gyvybės būsenos. Prastos sveikatos baimės, kuri pasireiškė daugelyje temų, nurodo į tam tikro lygio gyvybės nepakankamumą. Tai reiškia, jog bet koks sveikatos sutrikimas, ypač, kai kūdikis yra labai mažas, reiškiasi kaip rimto sveikatos sutrikimo tikimybė, atverianti mirties galimybę, t.y., galimybę, jog vaiko gyvybės būseną pasikeis tiek, jog galų gale taps mirties būseną. Svarbu paminėti tai, jog baimė dėl kūdikio gyvybės statuso, yra ne tik verbalizuojama aplinkos per įvairiausių tikėjimus, bet kyla ir iš nėščiosios vidinio diskurso (sapno atvejis), tačiau sapno plotmėje brėžti ribą tarp kultūriškai paveldėtų įsitikinimų ir baimių bei tarp to, kas laikytina žmogišku instinktyvumu paremtų baimių raiška, yra tiesiog neįmanoma.

Iš moters pasakojimo matyti, jog konkretus sapnas nėštumo patirtyje įreikšminamas pasitelkus mitinio mąstymo logiką.

Aš visada galvodavau, ar aš apskritai galėsiu pastoti ir ar galėsiu išnešioti, nes tas sapnas man iš tikrųjų labai nepatiko iki nėštumo ir nėštumo metu apie tą pamirštą vaikutį.

Iš šitaip suformuluotos minties matyti, jog tarp sapno ir numatomų galimų nelaimių, susijusių su kūdikio gyvybe, sintaksiškai mezgamas priežastinis ryšys, kuris liudija sapno ryšio su tikrovės įvykiais tikrumą nėščiosios suvokime.

Galima pasvarstyti, kuo remiasi sapno įtaiga, verčianti sapno patirtį tiesiogiai sieti su blogų įvykių išsipildymo baime tikrovėje. Iš dalies tai lemia tai, jog tas pats sapno siužetas kartojosi daug kartų. Pakartotinai matomas tas pats vaizdinys, virstantis tam tikru motyvu, jau savaime tarsi kažką primygtinai žymi, rodo. Tačiau, šiuo atveju, pasikartojančio sapno vaizdinio patirtis aiškiai artikuliuojama pasitelkiant intensyvias neigiamas jausmines būsenas: „skausminga panika“, „labai nepatiko“, „apimdavo bloga energija“. Tai skiria sapno atvejį nuo tikėjimų, susijusių su krikščynomis ir laidotuvėmis patirties atveju, kurių įtaiga ir veikimas reiškiasi per kognityvinį ir pragmatinį lygmenį, kuris diskurse, atitinkamai, pasireiškė, kaip abejonė. Sapnas aptariamam atveju veikia per jausminę plotmę, nes tai pakartotinai patiriamos intensyvios jausminės būsenos, lydinčios sapną, grindžia tai, jog sapnas yra pradedamas sieti su tikrove, laikant jį galimų blogų įvykių ženklu.

5.2. Retrospektyvaus sapno įženklinimo tendencija

Kalbantis apie sapnus nėščiosios patirtyje, paaiškėjo, jog neretai sapnus linkstama įreikšminti kaip pranašiskus, t.y., jiems suteikiant ženklo, numatančio ateitį, statusą, retrospektyviai. Dažniausiai šie pranašiskais tapę sapnai pasirodė susiję su dviem esminiais, nėštumą įreminančiais, transformaciniais taškais – pastojimu ir gimdymu:

Po antro vaiko gimimo sapnavau, kad pagimdžiau mergaitę ir aš tada prabudau ir nusistebėjau „kaip aš turėsiu trečią vaiką“, tai, matyt, čia ir susapnavau tą trečią vaiką;

Kai dar nebuvo pastojus su Rychiu, bet mes planavom, aš sapnavau vaikiuką, kad aš turiu kūdikį ir aš prisimenu buvo toks labai šiltas jausmas, žinai. Kad aš jį turiu, maitinu. Tai buvo antras vaikas, aš jau žinojau, ką reikia turėt kūdikį. Sapnavau, kad aš turiu ir, kad aš labai gerai jaučiuosi ir tas vaikiukas toks... nežinau, gal čia buvo pranašiskas, gal aš jau buvau pastojus, nežinau;

Iš esmės, Makeda gimė po pranašiško sapno. Aš sapnavau naktį prieš gimdymą sapną, kuriame po melsva marška guli kūdikis ir sakau Paškai [vyriui – G.M.]: „o, žiūrėk – gimė kūdikis“, nuimu tą maršką ir ieškau, kur nukirpti virkštelę, bet tada jinai vėl atsiranda po ta marška ir aš jos nepasiekiu, o kitą rytą jau pradėjau jausti skausmus.

Matyti, jog moterų patirtyje sąsaja tarp sapno vaizdinio ir tikrovės įvykių įvardijama tiesiogiai: „gimė po pranašiško sapno“, „susapnavau tą trečią vaiką“, „gal čia buvo

pranašiškas [sapnas]“. Kaip minėta, įvykiai susiejami retrospektyviai, t.y., sapnas interpretuojamas kaip ženklas, nurodęs į ateities įvykius, tikrovėje atsikartojus sapno turiniui.

Kaip jau minėta anksčiau, sapno tema yra šiek tiek problemiška. Pirmiausia todėl, kad moterys, kurios nėra linkę atkreipti dėmesio į sapnus, nesistengė jų fiksuoti ir nėštumo metu, todėl paties sapno reikšmės statusas jų patirtyje dėl nėštumo nepasikeitė; tos moterys, kurios, visgi, yra linkę sureikšminti sapnus, ne visais atvejais pateikė konkrečius pasakojimus apie sapnų siužetus – buvo juos pamiršę arba jie buvo pernelyg fragmentiški. Kitas sunkumas, kylantis kalbant apie sapnų patirtis, yra tai, jog jos nėra norminančio pobūdžio - sapnai nepasirodo kaip priežastys, išprovokuojančios kokią nors ypatingą reakciją kognityvinėje ar pragmatinėje plotmėje (pagal tyrimo medžiagą). Sapnas daugiau veikia per jausminę plotmę, sukeldamas tam tikras emocijas būsenas. Visgi sapnų tema yra svarbi, nes, nepaisant temos problemiškumo, ji pasirodo kaip reikšminga daugelio moterų patirtyje, todėl greičiausiai galėtų atsiskleisti atlikus ekstensyvesnę šios temos tyrimą. Užfiksuoti atvejai aiškiai leidžia matyti, jog sapnas yra interpretuojamas remiantis mitinio mąstymo principais. Vadinasi, net jeigu sapnai ir nepasirodo kaip sąlygojantys normatyvaus pobūdžio elgseną, jie dalyvauja subjektyvioje patirtyje kaip svarbi vidinio diskurso raiškos forma, kuriai nėščioji linkusi suteikti ypatingą prasmę.

6. Išvados

Šio darbo išvadas reikėtų skirstyti į porą dalių, tai – atlikto etnografinio tyrimo ir vėliau atliktos šio tyrimo semiotinės analizės rezultatus.

Pirmiausia, norėtusi pakomentuoti patį etnografinį tyrimą, kadangi jis buvo pagrindiniu tyrimo objekto konstravimo įrankiu, kuris, žinoma, vėliau lėmė tolesnės analizės eigą.

Visos 12 temų, kurios sudarė interviu klausimyną, tyrimo eigoje atsiskleidė kaip atskiri pakankamai platūs informacijos laukai, kurių kiekvienas galėtų tapti atskira tyrimo tema, nagrinėjant šiuolaikines nėščiujų patirtis. Šių temų plotis lėmė tai, jog etnografinio tyrimo metu buvo surinktas didelis medžiagos kiekis. Surinktos medžiagos suvaldymas ir atrankos kriterijai tapo viena iš sunkiausių užduočių rašant šį darbą. Kadangi tyrimo tikslas numato individualią nėštumo patirtį kaip pagrindinį dėmesio tašką, tad renkantis medžiagą, kurią naudoti vėliau, kalbant apie mitinio normatyvumo raišką, buvo nuspręsta daugiau remtis keliomis platesnėmis skirtingomis patirčių istorijomis tam tikrose temose.

Dėl šios priežasties nemaža dalis surinktos darbai medžiagos nebuvo panaudota, tačiau tokiu būdu buvo siekiama konkretumo, iliustratyvumo ir didesnės įtaigos analizuojant pasirinktas istorijas. Taip pat interviu fragmentai buvo atsirenkami pagal tai, kiek jie leido analizuoti mitinį normatyvumą – už konkrečių prisiimamų tikėjimų esantį mitinį kontekstą ir mitiniu mąstymu paremtą elgseną. Apibendrinant atliktą etnografinį tyrimą galima pasakyti, jog, tiriant mitinio mąstymo raišką, šiuolaikinės nėščiujų patirtys atsiveria kaip plati terpė, talpinanti daug įdomios ir perspektyvios medžiagos, tačiau reikalaujanti ekstensyvesnių tyrimų, kurių metu vienos moters patirčių surinkimui būtų skiriamas daugiau nei vienas susitikimas.

Pereinant prie semiotinės analizės išvadų, pirmiausia, galima pastebėti, jog, priešingai nei nurodo ankstesni etnografiniai šaltiniai, šiuolaikinėse patirtyse veikiantys tikėjimai siejasi išskirtinai tik su gyvybės ir sveikatos vertybėmis. Tyrimo metu moralinės lemties aspektas, ryškus ankstesniuose šaltiniuose, nepasirodė esantis aktualus dabartinėje nėštumo patirtyje.

Įvairiausi nėščiosioms skirti tikėjimai, dažniausiai diskurse reiškiasi kaip pagal sąlygos-rezultato formuluojami draudimai, gąsdinantys nėščiąją kūdikio mirtimi ir įvairiomis sveikatos problemomis. Naratyvinėje plotmėje šie pasakymai veikia kaip manipuliacijos, aktualizuojančios antivertės objektus ir tokiu būdu priverčiančios manipuliacijos subjektą, nėščiąją, elgtis pagal draudimo numatomą sąlygą. Šie draudimų logika remiasi mitiniu mąstymu ir koduoja mitinio pasaulėvaizdžio reikšmes.

Ryškiausiai nuoseklus mitinis kontekstas atsispindi tikėjimuose, susijusiuose su nėščiosios dalyvavimu laidotuvėse ir krikštynose. Šiuolaikinėje patirtyje tai pasireiškia kaip situacijos, sukeliančios nerimo ir pavojaus jausmą, kuris diskurse pasireiškia abejonėmis, ar dalyvavimas šiose apeigose gali lemti tragiškas pasekmes įsčiose esančiam vaikui. Tiriant šių tikėjimų sąsajas su lietuviškais mitologiniais įvaizdžiais paaiškėjo, jog su laidotuvėmis ir krikštynomis susiję tikėjimai remiasi mitiniu įsivaizdavimu apie įsčiose esančio ir gimusio, bet dar nepakrikštyto, vaikų mitinio statuso supratimu. Pagal lietuvių mitinį įsivaizdavimą abu - dar negimęs bei jau gimęs, bet dar nepakrikštytas - vaikai priklauso tai pačiai *ne-gyvųjų* kategorijai, todėl nėščiosios dalyvavimas laidotuvių ir krikštynų apeigose sukelia pavojų, jog, vienu atveju, dar negimusį išsives velionis, o kitu, kad kažkuris vienas vaikas negaus dalios, remiantis lietuvių mitologijoje aptinkama dalios ribotumo samprata.

Surinktos medžiagos analizės eigoje taip pat atsiskleidė, jog esama įvairių reakcijų į tikėjimų generuojamas manipuliacijas. Kiekvienos moters patirtyje šios reakcijos yra paremtos skirtingais ir individualiais išvaizdavimais apie pasaulį, tačiau sąsajoje su sąlygos-rezultato pasakymu, programuojančiu veikti, šios reakcijos reiškiasi trejopai: sąlygos priėmimas, dalinis sąlygos priėmimas arba sąlygos atmetimas. Analizėje šios reakcijos buvo įvardytos tikėjimų įveikos strategijomis. Visgi, analizės metu nepavyko nustatyti, kokios priežastys skirtingais atvejais nulemia, kuri iš šių trijų reakcijų pasireikš.

Dalinio sąlygos išpildymo atvejai, pasireiškę temose apie mitybą ir nėštumo žinios paviešinimą, pasirodė kaip vienas įdomiausių tyrimo atradimų, empiriškai patvirtinęs, jog tikėjimas koku nors draudimu gali reikštis aproksimatyviai, t. y., tikėjimas draudimu laipsnis gali varijuoti skalėje nuo „mažai tikėtina“ iki „labai tikėtina“. Diskurse tai atsiskleidė kaip pragmatiniu veikimu dalinai išpildomos draudimų sąlygos: vartojant nėštumo metu draudžiamus produktus, tačiau visiškai jų neatsisakant arba trumpinant trijų mėnesių laiko tarpą, kuriuo paprastai nėštumas dar yra neviešinamas.

Tuo tarpu visiškas tikėjimo sąlygos atmetimas nėščiosios patirtyje grindžiamas skirtingai. Analizėje aptarti atvejai rėmėsi mitinio konteksto sukeitimu ir asmeniniu apsisprendimu. Pirmu atveju, tikėjimą atmesti stengiamasi remiantis kita ideologine struktūra, kurioje tikėjimo draudžiamas veiksmas būtų nedraudžiamas; antruoju atveju, draudimas buvo atmetamas remiantis vien vidiniu apsisprendimu netikėti.

Analizės eigoje taip pat buvo aptarti du pozityvaus poveikio strategijų atvejai. Tai tokios elgsenos, kuriomis nėščioji stengiasi pati daryti gerą įtaką savo būsenai bei būsimam vaikui. Šios strategijos pasirodė susijusios su materialiais daiktais, kurie veikia kaip gerų intencijų perdavimo tarpininkai.

Etnografinio tyrimo metu išryškėjo, jog svarbi tema nėščiųjų patirtyje yra sapnai, nors mitinis normatyvumas sapnų patirtyse yra sunkiai fiksuotinas. Viena iš priežasčių yra tai, jog etnografinio tyrimo metu pavyko užfiksuoti labai mažai nuoseklių sapno turinio pasakojimų, tačiau tam tikri pasikartoję motyvai, pvz., gyvūno arba žmogaus su gyvūno galva gimdymas, pasirodo kaip labai intriguojantys, o kartu ir nurodantys į tai, jog sapno erdvė pasireiškia kaip įvairių archetipinių įvaizdžių raiškos laukas.

Visgi sapnas su tikrovės įvykiais neretai siejamas retrospektyviai, t. y., sapno siužetui kokia nors forma atsikartojus tikrovėje, sapnui suteikiamas pranašiško ženklo statusas.

Tyrimo metu paaiškėjo, jog tokie pranašiški sapnai dažnai yra susiję su pastojimo arba gimdymo momentais nėščiosios patirtyje.

Šiuolaikinės nėščiųjų patirties laukas yra perspektyvus norint toliau tyrinėti mitinio normatyvumo raišką šiuolaikiniuose patirties diskursuose. Šio tyrimo metu paaiškėjo, jog įvairiausi tikėjimai, tiek žinomi iš senesnių etnografinių šaltinių, tiek nauji, atspindintys pakitusio moters gyvenimo realijas, patirtyje ir suvokime veikia aktyviai ir yra svari moters pasirenkamų elgesio strategijų priežastis, tuo pagrindžiant mitinio mąstymo svorį šiuolaikinio žmogaus pasaulėvaizdyje.

7. Summary

The primary goal of graduation thesis “Mythical Normativity in Contemporary Pregnancy Stories“ is to analyze the forms of mythical normativity and trajectories of mythical thinking in experiential discourse of a pregnant woman. The main objective of this analysis is an extensive ethnographic field research conducted over the course of two years and which main goal was to collect various beliefs, related to pregnancy in Lithuanian tradition. Based on analysis of previous ethnographic sources and the structuralist theory of mythology, these beliefs are analyzed as forms of mythical normativity as well as cases of semiotic manipulation. The focus of this analysis is to determine what are the assumptions and circumstances of successful semiotic manipulation in various beliefs, related to pregnancy and also, what mythological context underlies these beliefs. In the experience of a pregnant woman, these beliefs, as forms of mythical normativity, lead to a range of reactions, which manifest as different action strategies towards the manipulation and can be registered in the discourse by the means of semiotic inventory.

8. Bibliografinis sąrašas

Pirminiai šaltiniai:

1. Balys, Jonas, *Vaikystė ir vedybos*, Lietuvių tautosakos leidykla, 1979.
2. Dulaitienė-Glemžaitė, Elvyra, Glemžaitė Stefanija, *Kaimo moterų nėštumas, gimdymas ir kūdikių priežiūra prietaruose Kupiškio ir Šimonių apylinkėse*, rankraščio nuorašas iš Kupiškio etnografinio muziejaus, 1946 (1952m. E. Dulaitienės redaguotas ir papildytas).
3. Balys, Jonas, *Tautosaka apie dangų*, Sodus (Michigan): J. J. Bachunas, 1951.

Antriniai šaltiniai:

1. Greimas, Algirdas, Julius, „Naratyvinės gamatikos problema: vertės objektai“ iš *Semiotika: darbų rinktinė*, vertė R. Povilionis, Vilnius: Mintis, 1989.
2. Greimas, Algirdas, Julius, „Žinojimas ir tikėjimas: vienas kognityvinis universumas“, iš *Baltos lankos*, Nr. 12, p. 12 – 33, 2000, vertė R. Povilionis.
3. Lévi – Strauss, Claude, „Mitų struktūra“, iš *Mitologija šiandien*, sud. Algirdas J. Greimas, Teresa Mary Keane, Vilnius: Baltos lankos, p. 50 – 76, 1996 (versta iš „The Structural Study of Myth“ in *Journal of American Folklore*, t. 78, nr. 270, 1955 spalio – gruodis, p. 428 – 444).
4. Lévi – Strauss, Claude, *Laukinis mąstymas*, vert. Marius Daškus, Vilnius: Baltos lankos, 1997 (versta iš Claude Lévi – Strauss, *La pensée sauvage*, Paris: Plon, 1962).
5. Nastopka, Kęstutis, „Mitinis literatūros matmuo“, iš *XX amžiaus literatūros teorijos*, Vilnius: VPU leidykla, p. 139–159, 2006.
6. Racėnaitė, Radvilė, „Pastangos paveikti vaiko likimą tradicinėje kultūroje“ iš *Res Humanitariae*, t. 7, p. 120 – 141, 2010. [interaktyvus], prieiga: <http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Racenaite_Radvile/Racenaite_RH_7_2010.pdf> [žiūrėta 2019 05 24]
7. Astramskaitė, Daiva, „Vestimentarinis kodas lietuvių mitologijoje: linai ir lėmimai“, iš *Baltos lankos*, t. 3, p. 112 – 151, 1993. [interaktyvus], prieiga: <http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Vaitkeviciene_Daiva/Astramskaite_BL_3_1993.pdf> [žiūrėta 2019 05 24]

8. Vaitkevičienė, Daiva, “Tikėjimų struktūros klausimu” iš *Tautosakos darbai*, t.8(15), p. 204 – 261, 1998. [interaktyvus], prieiga: < http://tautosmenta.lt/wp-content/uploads/2013/12/Vaitkeviciene_Daiva/Vaitkeviciene_TD_15_1998.pdf> [žiūrėta 2019 05 24]
9. Greimas, Algirdas, Julius, *Tautos atminties beieškan. Apie dievus ir žmones*, Vilnius-Chicago: “Mokslas” – Algimanto Mackaus knygu leidimo fondas, 1990.
10. Greimas, Algirdas, Julius, *Lietuvių mitologijos studijos*, sud. Kęstutis Nastopka, Vilnius: Baltos lankos, 2005.
11. Mullen, Patrick M., “Belief, folk” in *Folklore: An Encyclopedia of Beliefs, Customs, Tales, Music, and Art*, ed. Thomas A. Green, Vol. 1, p. 89 – 99, USA: ABC-Clio Inc, 1997. [interaktyvus] prieiga: < https://books.google.lt/books?id=S7Wfhws3dFAC&printsec=frontcover&hl=lt&source=gbs_ge_summary_r&cad=0#v=onepage&q&f=false> [žiūrėta 2019 05 24]
12. Foster, George M., “Peasant Society and the Image of Limited Good” in *American Anthropologist*, New Series, Vol. 67, No. 2 (Apr., 1965), pp. 293 – 315, 1965. [interaktyvus] prieiga: < https://www.jstor.org/stable/668247?seq=1#metadata_info_tab_contents> [žiūrėta 2019 05 24]

9. Priedas

Etnografinio tyrimo interviu klausimynas:

1. Nėštumo viešumas/slaptumas

- 1.1. Kai sužinojai, kad laukiesi, kam pirmiausiai pranešei?
- 1.2. Kai sužinojai, jog laukiesi, kaip ilgai laukei prieš pranešdama šeimai ir draugams? Gal išvis nelaukei? Ar galėtum pakomentuoti, kodėl.
- 1.3. Kaip apibūdintum patį fakto paskelbimo momentą? Ar buvo sunku, nemalonu tam ryžtis ar kaip tik buvo lengva ir džiaugsminga?
- 1.4. Ar turėjai kokį išankstinį įsitikinimą, kada ir kam reikia/nereikia pranešti apie nėštumą?
- 1.5. Ar tau buvo svarbu paskelbti apie savo nėštumą kokiame nors socialiniame tinkle? Kartais būsimos mamos skelbia net tik pačią žinią, bet įkelia ir pirmųjų sonogramų nuotraukas ir pan. Kodėl rinkaisi taip elgtis/nesielgti?

2. Žinių apie nėštumą šaltiniai

- 2.1. Kokie buvo pagrindiniai tavo žinių apie nėštumą šaltiniai pirmo nėštumo metu?
- 2.2. Kuris šaltinis buvo tau pats priimtinausias?
- 2.3. Jei skaitydavai mamų forumus, tai, ar jais pasitikėdavai? Kodėl?

3. Mityba

- 3.1. Ar galėtum įvardinti kokį nors maisto produktą, kurio tučtuojau atsisakei pastojusi?
- 3.2. Gal kaip tik kažkokį maistą pradėjai valgyti intensyviau?
- 3.3. Jeigu užeidavo alkis kažkokiems neįprastiems maisto produktams ar patiekalams (kurių prieš tai nemėgdavai ar tiesiog nebuvai pratusi valgyti), ar lengvai pasiduodavai tokiems troškimams, galbūt, atrodydavo, kad to nori kūdikis? Gal kaip tik atvirkščiai, labai kruopščiai, racionaliai stengeisi rinktis tai, ką valgai?
- 3.4. Ar bendrai kaip nors pasikeitė valgymo įpročiai nėštumo metu? Gal keitėsi režimas: pradėjai valgyti pastovesniu metu, pasidarė svarbi aplinka, kurioje valgai? Pakomentuok.

- 3.5. Ar kaip nors pasikeitė maisto gaminimo įpročiai? Galbūt pradėjai gaminti daugiau?
- 3.6. Ar buvai lygiai taip pat linkusi valgyti mieste, o gal pradėjai vengti valgyti ne namuose gamintą maistą? Jeigu tekdavo valgyti mieste, kokias vietas ir pagal ką rinkdavaisi?
- 3.7. Ar sulaukdavai patarimų iš aplinkos kaip reikia maitintis? Iš ko dažniausiai sulaukdavai patarimų?
- 3.8. Ar laikeisi kokių mitybos draudimų nėštumo metu? Ar tai kaip nors keitėsi ankstyvo/vėlyvo nėštumo metu?

4. Sapnai, nuojautos nėštumo metu

- 4.1. Ar tau svarbūs sapnai, t.y., ar esi bendrai linkusi atkreipti dėmesį į kažkokius galbūt neįprastesnius sapnus, kurie palieka įspūdį, bandyti atspėti, ką jie galėtų reikšti?
- 4.2. Gal prisimeni, ar sapnavai kažkokių įdomių sapnų nėštumo metu? Gal galėtum trumpai papasakoti, kokie tie sapnai buvo?
- 4.3. Ar prisimeni kokių nuojautų, aplankiusių tave nėštumo metu? Galbūt apie kūdikio lytį, vaikelio išvaizdą, apie būsimą charakterį?
- 4.4. Ar galėtum nupasakoti momentą, kai pajutai ryšį su būsimu vaikeliu? Galbūt tai įvyko dar net iki nėštumo fakto sužinojimo. Pavyzdžiui, mano mama dar prieš sužinodama, kad laukiasi, kurį laiką vakarais atsigulus į lovą jausdavo, kad kažkas jai pūsteli į dešinę ausį, o sužinojus, kad laukiasi aiškiai suprato, kad tai aš čia jai pūsdavau vakarais į ausį. Galbūt, tai buvo kažkoks ypatingas pojūtis, gal nuojauta, gal sapnas.
- 4.5. Ar apskritai pasakytum, jog nėštumo metu buvai jautresnė įvairioms nuojautoms, atrodytų, kažkokiems neracionaliems „žinojimams“?

5. Įvairios bendruomeninės ritualinės apeigos

- 5.1. Ar nėštumo metu teko dalyvauti krikštynose, vestuvėse, laidotuvėse ar kitokiose su gyvenimo virsmis susijusiose apeigose?
- 5.2. Ar tas dalyvavimas buvo kažkuo skirtingas nuo dalyvavimo tokiuose dalykuose nesilaukiant?

6. Santykiai

- 6.1. Kaip keitėsi santykiai su vyru, kai pradėjai lauktis?
- 6.2. Ar keitėsi santykiai su mama?
- 6.3. Ar pastebėjai kitokį aplinkinių požiūrį į tave?
- 6.4. Kaip keitėsi santykiai darbe?
- 6.5. Ar yra buvę kokių nemalonių susidūrimų su žmonėmis nėštumo metu?
Kaip dėl to jauteisi?

7. Judėjimas/kūno padėčių strategijos nėštumo metu/kūno pojūčiai

- 7.1. Ar iki nėštumo užsiiminėdavai koku nors sportu, fiziniais pratimais?
- 7.2. Ar besilaukiant keitėsi šie įpročiai? Gal pasikeitė praktikuojamo sporto rūšis? Galbūt pradėjai užsiiminėti kažkokiais fiziniais pratimais, kurių anksčiau nepratikavai? Ar gali pasakyti, kodėl toks buvo tavo pasirinkimas? Galbūt kažkas kažką rekomendavo?
- 7.3. Ar pakito savo kūno pojūčiai tik sužinojus, jog laukiesi?
- 7.4. Ar atrodė, kad reikia ruošti savo kūną gimdymui?
- 7.5. Ar kažkaip keitėsi kūno judėjimo įpročiai ankstyvuojų nėštumo laikotarpiu? Pavyzdžiui, kūno pozos miegant – gal kažkuri poza iš karto tapo nepatogi ar vengiama? Ar keitėsi kūno įpročiai keliaujant įvairiomis transporto priemonėmis?
- 7.6. Galbūt nėštumo metu, keliaudama viešuoju transportu, pastebėjai, kad renkiesi šalia ko sėsti, šalia ko nesėsti? Galbūt būdavai linkusi sėdėti kažkurioje konkrečioje autobuso/troleibuso pusėje.
- 7.7. Galbūt pradėjai rinktis kažkurią vieną konkrečią transporto priemonę, jei tekdavo keliauti? Pavyzdžiui, norėjosi keliauti tik mašina ir vengti viešojo transporto?
- 7.8. Ar teko skristi lėktuvu kol laukeisi? Ar turėjai kažkokių nuogąstavimų dėl to? Ar jauteisi lygiai taip pat, kaip ir skrendant iki nėštumo?

8. Estetiniai poreikiai nėštumo metu

- 8.1. Ar galėtum trumpai papasakoti, kokių turi pomėgių laisvalaikiu? Galbūt mėgstai skaityti, lankytis teatre ar žiūrėti filmus?

- 8.2. Ar pastebėjai, kad nėštumo metu būtų kaip nors pakitęs šių pomėgių turinys? Pavyzdžiui, jeigu anksčiau mėgai klausytis muzikos, tai galbūt nėštumo metu kaip nors keitėsi muzikinis skonis – gal pradėjai klausyti naujų žanrų, gal kažkurių žanrų klausytis nustojai?
- 8.3. Galbūt pastebėjai, ar keitėsi estetinių poreikių intensyvumas? T.y., Galbūt norėjosi visko daugiau nei įprasta – daugiau skaityti, lankytis įvairiausiuose renginiuose, koncertuose etc.
- 8.4. Ar galėtum apibūdinti, kokio pobūdžio estetinių išgyvenimų norėjosi nėštumo metu? Galbūt pastebėjai kažkokias sau taikomos cenzūros apraiškas? Pavyzdžiui, galbūt tai kažkoks filmas ar paroda, kurią paprastomis aplinkybėmis norėtum išvysti, tačiau nėštumo metu buvo jausmas, kad reikia to atsisakyti?

9. Apranga

- 9.1. Kaip apibūdintum savo rengimosi stilių iki nėštumo? Kokius pačios reikalavimus tavo apranga turėjo atitikti?
- 9.2. Kaip rengimosi įpročiai keitėsi nėštumo metu? Kai pilvas dar nebuvo žymus, ar pastebėjai, kad kaip nors keistųsi tai, kokius drabužius esi linkusi dėvėti – galbūt pradėjai rinktis kitokias spalvas, gal kažkokius kitokius kirpimus, kitokias nei įprasta medžiagas?
- 9.3. Kai nėštumas pasidarė žymus, kaip tai keitė tavo rengimosi įpročius? Galbūt stengdavaisi rengtis platesniais, laisvesniais rūbais, jog būtų ne taip žymu, o gal, atvirkščiai, kaip tik norėjosi pabrėžti besikeičiančias kūno formas?
- 9.4. Ar nėštumo metu atsirado kokių nors išvaizdos tabu? Galbūt atrodė, jog laukiantis negalima dėvėti tam tikrų dalykų? Galbūt reikia dėvėti daugiau, o gal mažiau aksesuarų? Ar reikia/nereikia naudoti dekoratyvinę kosmetiką?
- 9.5. Gal galėtum nupasakoti, kas tau pačiai atrodė/atrodo gražu, kai tai dėvi nėščia moteris? Gal galėtum pasakyti, kodėl.
- 9.6. Ar nėščia moteris gali būti seksuali? Kodėl? Kaip tau atrodo, su kuo tai susiję?

- 9.7 Kokie buvo pirmieji rūbeliai, kuriuos pirkei savo būsimam naujagimiui? Pagal ką rinkaisi spalvas, ornamentus, paveikslėlius ir pan.?
- 9.8 Ar buvo kažkokie aprangos elementai, kurių rinkdama rūbelius naujagimiui, vengei? Kažkokios spalvos, medžiagos, ornamentika? Galbūt, atvirkščiai, kažkuris iš šių elementų tau buvo labai svarbus ir pageidautinas renkant rūbelius?

10. Dovanos, giminėje iš kartos į kartą perleidžiamų, su naujagimiū susijusių, daiktų gavimas, naudojimas

- 10.1. Ar gavai kokių nors dovanų nėštumo metu?
- 10.2. Kokios tai buvo dovanos?
- 10.3. Kas jas dovanojo?
- 10.4. Ar esi priėmusi kokią nors dovaną, tačiau paskui ją išmetusi ar atidavusi kažkam kitam, žodžiu, nepanaudojusi, nes ji tau pasirodė netinkama, nors ir sunku būtų įvardinti kodėl? Ypač, kalbant apie naujagimio daiktėlius?
- 10.5. Gal kaip tik esi gavusi nėštumo metu kažką tokio (skirto tau ar kūdikiui), kas vėliau tau tapo labai svarbiu ir naudojamu mielu daiktu? Kas tai per daiktas/-ai? Kas tai padovanojo?
- 10.6. Ar pati mėgsti dovanoti dovanas?
- 10.7. Ką ir kokiems žmonėms dovanodavai, kai laukeisi?
- 10.8. Ar kūdikio kraityje turėjai/tebeturi daiktų, kurie atėjo iš kitų giminaičių? Kokie tai daiktai? Ar žinai, kaip seniai jie yra perleidžiami iš rankų į rankas jūsų šeimoje? Kodėl svarbu buvo turėti tuos daiktus? Gal kaip tik norėjosi, kad viskas, kas skirta kūdikiui, būtų absoliučiai nauja, nedėvėta, nenaudota?
- 10.9. Kokius kūdikio daiktėlius pasirinkai išsaugoti? Kokiu būdu juos gavai, įsigijai? Kodėl jie tapo tokie svarbūs?

11. Kūno priežiūra

- 11.1. Turbūt visos moterys turi nors keletą grožio procedūrų, kuriomis karts nuo karto stengiasi save palepinti: plaukų, veido/kūno odos priežiūra ir pan. Ar tu turi tokių grožio receptų?

- 11.2. Ar nēštumo metu stengeisi save lepinti panašiomis procedūromis? Galbūt atsirado kažkokių naujų savojo kūno priežiūros ritualų?
- 11.3. Ar kaip nors keitėsi šie vonios įpročiai nēštumo metu?
- 11.4. Gal kažkokius produktus pradėjai ant savo kūno naudoti dažniau, gal kai kurių pradėjai vengti, atsisakei?

12. Namų ruošā/namų aplinka

- 12.1. Kaip jūsup namuose iki vaikų buvo pasiskirstyta namų ruošā? Ar visus darbus pasiskirstydavote tolygiai? Ar visus darbus atlikdavo kuris vienas? Kaip tai pasikeitē tau pastojus? Ar buvo kažkokių darbų, kurių iškart pradėjai vengti? Kodēl?
- 12.2. Gal buvo kažkokie namų ruošos darbai, kuriuos norėjosi atlikinėti iki pat nēštumo galo?
- 12.3. Galbūt pastebėjai, kad pradėjus lauktis kaip nors pakito tavo požiūris į artimos aplinkos tvarkā?
- 12.4. Galbūt pastebėjai kokių daiktų pradėjai vengti, kokius daiktus išmetei iš namų besilaukdama?
- 12.5. Gal buvo kažkokių daiktų, kuriuos būtinai norėjai įsigyti nēštumo metu, kurie nebuvo tiesiogiai susiję su kūdikio kraičiu?
- 12.6. Kokie buvo pirmieji žingsniai ruošiant erdvę naujagimiui? Kas tau pačiai buvo svarbiausia ruošiant erdvę kūdikiui: aplinkos spalvos, kvapai, apšvietimas, aplinkos išplanavimas, dizaino detalės?
- 12.7. Kokie buvo pirmieji daiktai įsigyti būsimo naujagimio erdvei?